

1640

KANSALLISKIRJASTO

3/2014

Tiedon lähteillää

Näin Kansalliskirjasto palvelee
humanistista tutkimusta s. 10

Kai Ekholm ja Kristiina Hormia-Poutanen kansainvälisten kirjastoalan
järjestöjen puheenjohtajiksi s. 6 / Peter von Baghin laaja elokuva-
kirjallisuuden yksityiskokoelma Kansalliskirjastolle s. 41

SISÄLLYS

3 / 2014

- 1**
Pääkirjoitus: Matkalla sähköiseen tutkimusprosessiin
- 2**
På väg mot elektronisk forskningsprocess
Kirsi Vainio-Korhonen
- 3**
Ajankohtaista
- 4**
Minun Kansalliskirjastoni:
Vuoden asiakas Tomi Huttunen
Kirsi Aho
- 6**
Maailmalta:
Suomalaiset kirjastoalan johtotehtävissä
Kirsi Aho
- 10**
Digital Humanities: Missä on kirjaston paikka?
Liisa Savolainen
- 14**
Venäläisen avantgardekirjallisuuden harvinaisuuksia
Tomi Huttunen
- 17**
Tšekkiläisen surrealismien juurilla
Minna Suikka
- 20**
Inkunaabeleita luetteloimassa
Lauri Leinonen
- 30**
Vampyyrien historiaa
Björn Forsén
- 32**
Erikoiskokeelmat:
Ensimmäisen maailmansodan propagandajulisteita
Helmi Saukkoriipi, Mia Teppo ja Unto Vanhamäki
- 38**
Uusi tutkimusryhmä louhii tietoa tekstiaineistosta
Markus Mykkänen
- 40**
Kirjastossa tapahtuu

KIRSI VAINIO-KORHONEN

Professori Turun yliopistossa
Kansalliskirjaston humanistisen
neuvottelukunnan jäsen

Matkalla sähköiseen tutkimusprosessiin

Monissa tieteissä sähköinen yhteys tutkimustyön, tutkimusaineiston ja julkaisun välillä on jo arkinen asia. Vaikka suomalaiset humanistit ovat kiiruhtaneet tässä asiassa hitaasti, ovat historianutkijat parhaillaan ottamassa suurta harppausta sähköisen tutkimuksen saralla. Viime vuonna ilmestyi Ennen ja Nyt -aikakauskirjassa dosentti Anu Lahtisen artikkeli, joka käsittelee kiistatapauksia Sundholman kartanon ja lähiseudun asukkaiden välillä 1500-luvun Kalannissa. (<http://www.ennenjanyt.net/?p=700>)

Lahtisen artikkelissa kokeiltiin ensimmäisen kerran Kansallisarkiston sähköisille asiakirja-aineistoille kehittämää lähdeviitepalvelua. Viitetiedoista ja pysyvästä tunnisteesta muodostuvan lähdeviitteen voi kopioida ja liittää oman tutkimuksen alaviitteeseen tai viedä muistiinpano-ohjelmaan. Mallia on otettu kirjastojen urn-tunnuksista, jotka varmistavat sähköisen aineiston löytymisen tulevaisuudessakin.

Lähdeviitepalvelu palvelee tutkijoita myös toisella tavalla. Nyt lukija voi halutessaan lukea kokonaisuudessaan viitteeseen liitetyn kuningas Kustaa Vaasan kirjeen Sundholman Herman Flemingille vuodelta 1547 tai Peteksen kylän asukkaille esitetyn haastekirjeen vuodelta 1563. Näin kuka tahansa pystyy välittömästi tarkastamaan kirjoittajan väitteiden oikeellisuuden tai tyydyttämään muuten tapaukseen liittyvää tiedonjanoaan.

Digital Humanities sitoo muistiorganisaatiot ja tutkijat entistä tiiviimmin toisiinsa. Tulevaisuudessa julkaistu tutkimustieto tulee linkittymään suoraan kirjastojen, arkistojen ja museoiden kokoelmiin. Samalla koko tutkimusprosessi uudistuu myös humanistisissa tieteissä. Tutkimusaineistojen digitointiin, sähköisiin analysointimenetelmiin ja metadataan liittyvät kysymykset tulevat mukaan jo siinä vaiheessa, kun tutkimushanketta suunnitellaan ja tutkimuskysymyksiä hiotaan. Uusi sähköinen tutkimusprosessi sisältää myös sähköisen julkaisun ja siihen liitetyt, pysyvin sähköisin tunnistein varustetut lähdeviitteet.

Suomessa Kansalliskirjastolla on erittäin hyvät valmiudet palvella uusien sähköisten haasteiden eteen joutuvia tutkijoita. Kansalliskirjaston vastuulla oleva Finna-tiedonhakupalvelu tarjoaa jo nyt sähköisen pääsyn suomalaisten arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoihin ja palveluihin. Kehittyessään tämä Kansallinen digitaalinen kirjasto tulee mahdollistamaan sähköisten muistitietoaineistojen luontevan kiinnittymisen osaksi humanistista tutkimusarkkitehtuuria.

KIRSI VAINIO-KORHONEN

Professor i Finlands historia vid Åbo universitet

Svensk översättning: Teresia Ijäs

På väg mot elektronisk forskningsprocess

I många vetenskapsgrenar är en elektronisk kontakt mellan forskningen, forskningsmaterialet och publikationen redan vardag. Även om våra humanister har skyndat långsamt på det här området, håller nu historieforskarna på att ta ett stort steg framåt på den elektroniska forskningens väg. I följ publicerade docent Anu Lahtinen en artikel i tidskriften *Ennen ja Nyt* som behandlar konflikter mellan godset Sundholm och invånarna i bygden i 1500-talets Kaland. (<http://www.ennenjanyt.net/?p=700>)

I Lahtinens artikel testas för första gången en hänvisningstjänst för elektroniska dokument som Nationalbiblioteket har utvecklat. Hänvisningarna består av uppgifter om källan och en permanent kod och de kan kopieras och fogas till forskningens fotnoter eller till forskarens anteckningsprogram. Bibliotekens URN-koder har varit modell och koderna garanterar att det elektroniska materialet går att hitta också i framtiden.

Hänvisningstjänsten betjänar forskarna också på ett annat sätt. Nu kan läsaren, om han så önskar, också läsa hela Gustav Vasas brev till Herman Fleming på Sundholm från 1547 eller ett brev från 1563 till invånarna i byn Pätis, eftersom breven finns länkade till hänvisningen. Det betyder att varje läsare genast kan kontrollera om författarens påståenden stämmer eller bara annars tillfredsställa sin kunskapsörst.

Digital Humanities kopplar minnesorganisationerna och forskarna ännu tätare till varandra. I framtiden kommer publicerad forskning att länkas direkt till bibliotekens, arkivens och museernas samlingar. Samtidigt förnyas hela forskningsprocessen också inom de humanistiska vetenskaperna. Frågor som gäller digitaliseringen av forskningsmaterial, elektroniska analysmetoder och metadata aktualiseras redan när man planerar ett forskningsprojekt och finslipar sina frågeställningar. Den nya elektroniska forskningsprocessen omfattar också den elektroniska publikationen och källhänvisningar med permanenta elektroniska koder.

I Finland har Nationalbiblioteket mycket goda förutsättningar att hjälpa forskare som står inför nya elektroniska utmaningar. Informationssökningstjänsten Finna som Nationalbiblioteket ansvarar för erbjuder redan nu elektronisk tillgång till material och tjänster som finns i arkiv, bibliotek och museer i Finland. En vidare utveckling av det nationella digitala biblioteket kommer att göra det möjligt att på ett enkelt sätt koppla också samlingar som omfattar muntlig tradition till den humanistiska forskningsarkitekturen.

Taidehistorian professori J. J. Tikkasen tieteellinen arkisto Kansalliskirjastolle

Suomen ensimmäisen taidehistorian professorin Johan Jakob Tikkasen (1857–1930) tieteelliseen työhön liittyvä arkisto on luovutettu Kansalliskirjastoon. Helsingin yliopiston taidehistorian oppiaineen omistuksessa ollut aineisto liitettiin Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmaan, missä se täydentää jo ennestään olevaa J. J. Tikkasen kirjekokoelmaa.

Johan Jakob Tikkanen toimi Helsingin yliopistossa opettajana ja taidehistorian professorina vuosina 1884–1926, joten sisällöllisesti arkisto kuvastaa erityisesti Tikkasen tutkimustyötä sekä toimintaa opettajana ja taidehistorian professorina. Aineisto sisältää luentokonsepteja ja muita käsikirjoituksia, luonnos- ja muistikirjoja sekä muistikortteja. Ulkomaanmatkoilla museokäyntien yhteydessä sekä kirjallisuuden pohjalta Tikkanen on tehnyt valtavasti muistiinpanoja. Muistikorttien kokoelma sisältää kirjallisten muistiinpanojen ohella runsaasti piirroksia, jotka taiteellisesti lahjakas ja taiteilijan koulutuksen saanut Tikkanen piirsi kirjallisten muistiinpanojensa tueksi. Suuri osa näis-

J. J. Tikkasen arkisto 38.1, muistikirja XI.

tä noin 56 000 kortin muistiinpanoista liittyy ilmeiden ja eleiden taidehistoriaan ja ikonografiaan. Tikkasen arkisto sisältää myös painotuotteita, joiden sisältöä Tikkanen on kommentoinut ja lisäksi jonkin verran valokuvia, kuvakortteja, lehtileikkeitä ja kirjoja. Arkisto käsittää kaikkiaan noin 20 hyllymetriä.

Eila Kupias, tietoasiantuntija, Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmat

JEAN SIBELIUKSEN SYNTYMÄN 150-VUOTISJUHLANÄYTTELY KANSALLISMUSEOSSA 2015

Vuonna 2015 vietetään säveltäjä Jean Sibeliuksen syntymän 150-vuotisjuhlia. Juhlavuosi on erittäin merkittävä, ja se huomataan monin tavoin niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Juhlavuoden kunniaksi Kansalliskirjasto ja Kansallismuseo järjestävät yhteistyössä laajan näyttelyn 15.10.2015 – 16.1.2016 Kansallismuseon tiloissa. Näyttelyssä koti- ja ulkomaiselle yleisölle tarjoutuu ensimmäistä kertaa tilaisuus tutustua Sibeliuksen sävellysten alkuperäisiin käsikirjoituksiin. Näyttelyssä on esillä aineistoja Kansalliskirjaston, Kansallismuseon ja Kansallisarkiston kokoelmista sekä esineitä Sibeliuksen kodista Ainolasta.

Inkeri Pitkäranta, kulttuurikoordinaattori, Kansalliskirjasto

HELSINGIN SANOMAIN SÄÄTIÖ MYÖNSI APURAHAN TIELLÄ SANAN- VAPAUTEEN -HANKKEELLE

Kokouksessaan 19. syyskuuta 2014 Helsingin Sanomain Säätiön hallitus myönsi kaikkiaan seitsemälle eri hankkeelle yhteensä 695 160 euroa.

Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja, FT Kai Ekholmin edustamalle työryhmälle myönnettiin 170 000 euroa *Tiellä sananvapauteen – suomalaisen sananvapauden muisti 1917–2017* -hanketta varten.

Tiellä sananvapauteen -hanke tuottaa mediahistoriallisen kokonaiskuvan suomalaisen sananvapauden ja sensuurin kehityksestä 1917–2017. Verkkoteoksesta tehdään visuaalisesti näyttävä, kiinnostava ja puoleensavetävä mediahistoriallinen internet-teos. Sivustolla hyödynnetään monipuolisesti sekä valokuvia että liikkuvaa kuvaa sanallisen viestinnän tukena.

Vuoden asiakas-tunnustus-palkinto on taitelija Markku Pääkkösen lasiteos, jota kukin palkittu saa pitää hallussaan vuoden.

Kansalliskirjaston Vuoden asiakas: venäläisen kirjallisuuden professori **Tomi Huttunen**

TEKSTI: KIRSI AHO
KUVA: VEIKKO SOMERPURU

Kansalliskirjasto myönsi perjantaina 26. syyskuuta 2014 Vuoden asiakas-tunnustus-palkinnon professori Tomi Huttuselle. Dosentti, filosofian tohtori Huttunen on toiminut 1. toukokuuta 2014 alkaen venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin professorina Helsingin yliopiston nykykielten laitoksella. Tomi Huttunen on myös Slaavilaisen kirjaston neuvottelukunnan jäsen.

Onneksi olkoon Vuoden asiakas-palkinnosta! Miltä nyt tuntuu?

Olen hyvin otettu tästä huomionosoituksesta, mutta en ota sitä henkilökohtaisesti. Koen edustavani nykykielten laitoksen venäjän kielen ja kirjallisuuden oppiainetta sekä Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Itsesyntyinen venäläinen avantgarde* ja sen myötä venäläisen avantgarden tutkimusta.

Kuvaile hieman tätä tutkimushanketta.

Venäläinen avantgarde julistaa kuuluttamattomuuttaan Eurooppaan, vaikka on ilmeistä, että vaikutteet ovat juuri sieltä. Avantgarde itsessään on tyylisuuntana realismin vastakohta, jonka tehtävä on olla mahdollisimman vaikeasti ymmärrettävä, liki käsitteämätön. Venäläisessä avantgardessa tähän yhdistyy kansallinen uho ja paatos, joka on sidoksissa korkeelliseen kirjallisuuden julistukseen. Nämä komponentit kiinnostavat minua tutkimuksessa erityisesti.

Mitä Kansalliskirjasto merkitsee oppiaineellesi venäläiselle kirjallisuudelle?

Kansalliskirjaston Slavica on paitsi tutkimuksemme – minun ja kollegoiden sekä jatko-opiskelijoiden – ehtymätön tietolähde ja uusia inspiraatioita ruokkiva aineisto, myös tätä nykyä valtavan tärkeä oppimisympäristö. Opiskelijaryhmän tuominen Slavicaan tarkoittaa nykyään

diginatiivin tuomista aivan vieraaseen ympäristöön, jossa puhutaan omituista kieltä, kirjojen ja sanomalehtien kieltä. Mutta tullessaan vieraaseen valtakuntaan diginatiivit ovat ovelia ja pitävät kiinni omastaan: kun heidän täytyy etsiä avokokeelman vanhan Periodican hyllystä Ivan Gontšarovin Oblomovin ensimmäinen aikalaispainos, he kohtaavat sen älypuhelimensa avulla ja ottavat kansilehdestä kuvan. Kirjastonhoitajan tehtävä on opastaa, mitä nimenomaisia sivuja täytyy kuvata, jotta kameran klikkaus taltioisi julkaisun bibliografiset tiedot. Toisaalta me tarvitsemme kipeästi näiden diginatiivien taitoja, jotka he ovat hankkineet jo ala-asteella. Me tarvitsemme digitaalista humanismia, sillä meidän täytyy konservoida aineistoja, jotta ne olisivat yhä useamman saatavilla ja hyödynnettävissä. Siksi *Itsesyntyinen venäläinen avantgarde* -tutkimusprojekti osallistui Slavican harvinaisten venäläisen futurismin aineistojen digitointiin ja konservointiin.

Terveisesi Kansalliskirjaston työntekijöille?

Eriyiskiitos Slaavilaisen kirjaston johtajalle Irma Reijoselle, jonka kanssa olemme suunnitelleet tämän digitoinnin ja konservoinnin. Kiitokset myös kirjastonhoitaja Irina Lukalle, esipuheiden kuningattarelle. Väitöskirjassa tai maailmankuulun Venäjä-tutkijan monografian esipuheessa mainittu ”Irina Lukka” tarkoittaa kansainvälisesti arvostettua referee-lausuntoa: lukija tietää, että kirjoittaja on ollut asianmukaisen lähteiden äärellä. Kiitokset myös Tatja Pusalle, joka on tätä nykyä diginatiiviemme arvostama Slavica-tiedonhakuvalmentaja. Ja tietenkin suuret kiitokset Kansalliskirjaston mainioille vahtimestareille.

Tomi Huttusen artikkeli sivulla 14.

SLAAVILAISEN KIRJASTON AINUTLAATUINEN FUTURISMI- KOKOELMA NYT DIGITAALISENA ASIAKASKÄYTÖSSÄ KIRJASTOSSA

Kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston harvinaiskirjoihin kuuluvat venäläisten futuristien julkaisemat kirjat on digitoitu. Kokoelma sisältää harvinaisia venäläisen avantgarden keskeisten taiteilijoiden ja kirjailijoiden teoksia 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Avantgarden taidesuuntauksille ominaista on tekstin, kuvan, musiikin ja teatterin yhdistäminen samaan teokseen tai julkaisuun. Slaavilaisen kirjaston futuristi-kokoelmassa on muun muassa Aleksandr Blokin, Burljukin veljesten, Natalia Gontšarovan, Velimir Hlebnikovin, Aleksei Krutšonyhin, Vladimir Majakovskin ja Olga Rozanovan teoksia, joissa yhdistellään kuvallista ilmaisua, runoutta ja proosaa. Kokoelmaan kuuluu 44 teosta, ja digitaalisia dokumentteja on yhteensä 49.

Kokoelman digitointi on tehty Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksessa Mikkelissä ja työn on rahoittanut Helsingin yliopiston Nykykielten laitoksella toimiva Itsesyntyinen venäläinen avantgarde -tutkimushanke.

Futurismi-kokoelman käyttö

Koska suurimmassa osassa teoksista tekijänoikeudet ovat vielä voimassa, digitoituja kappaleita ei voida laittaa verkkoon

vapaaseen asiakaskäyttöön. Teoksiin voi tutustua Kansalliskirjastossa ja muissa vapaakappalekirjastoissa olevilla erityisillä kulttuuriaineistojen työasemilla, joiden kautta pääsee käyttämään tekijänoikeuden alaisia teoksia. Digitaalisia julkaisuja voi selata ja tulostaa paperille, mutta niitä ei voi tallentaa sähköisessä muodossa. Alkuperäisiä teoksia ei enää anneta lukusalikäyttöön, ellei fyysisen kappaleen käyttöön ole erityisiä tutkimuksellisia perusteluita.

Futurismi-kokoelmaan kuuluvat teokset löytyvät työasemilta mm. seuraavilla tavoilla:

- Selaus kokoelmana: aloitus-sivulla valitse kokoelma Vapaakappaleet > Slavica – Futuristit
- Hakemalla asiasanoilla, tekijän ja teoksen nimellä. Kaikissa on asiasanoina futurismi Venäjä.
- Futuristi-kokoelman kirjojen tiedot ovat haettavissa myös Finna-hakupalvelusta <https://www.kansalliskirjasto.finna.fi/> ja Helka-kirjastoluettelosta <https://helka.linneanet.fi/>

Lisätietoja Kansalliskirjaston kulttuuriaineistojen työasemien käytöstä <http://www.kansalliskirjasto.fi/kokoelmatjapalvelut/dgitaalisetvapaakappaleet/tyo-asetmat.html>

Kansalliskirjaston voimakaksikko Kai Ekholm ja Kristiina Hormia-Poutanen nimettiin puheenjohtajatehtäviin kesällä 2014.

Suomalaiset kirjastoalan johtotehtävissä maailmalla

Conference of Directors of National Libraries eli CDNL valitsi elokuussa Lyonissa pitämässään kokouksessa Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja Kai Ekholmin puheenjohtajakseen. Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden johtaja Kristiina Hormia-Poutanen valittiin Euroopan tieteellisten kirjastojen liiton puheenjohtajaksi LIBER-konferenssissa Riikassa heinäkuussa.

TEKSTI: **KIRSI AHO**
KUVAT: **VEIKKO SOMERPURO**

CDNL koordinoi eri maanosien kansalliskirjastojen toimintaa ja käsittelee alan kehitystä. Se on usein ottanut teemakseen kirjastojen kohtaamat katastrofit, leikkaukset ja toisaalta kehittämistehtävät kuten verkkoaineiston tallentamisen. Kai Ekholm on CDNL:n kolmas eurooppalainen puheenjohtaja. Hänen

kautensa on kolmivuotinen. Ekholm on tätä ennen toiminut useissa kansainvälisissä luottamustehtävissä kuten IFLA:n sananvapausjärjestö FAIFE:n puheenjohtajana.

”Kansainvälisissä tehtävissä oppii näkemään, että lähtökohdat kirjastoasioiden kehittämiseen eri maiden välillä hyvin erilaiset. Esi-

merkiksi Norja digitoi vauhdilla, mutta toisaalla maailmassa lama, kriisi tai sotatila voi estää kehityksen täysin”, Ekholm kuvailee näköalapaikkaansa.

”Suomi on hyvä verrokki monelle kirjastolle. Olemme teknisesti edistynyt, sitkeä ja neuvokas kansakunta, joka on aina ollut valmis

LIBER:in hallitus Kansalliskirjastossa: etualalla Andris Vilks Latviasta, Wilhelm Widmark Venäjältä, Kurt de Belder Hollannista, Ann Matheson Skotlannista, punaisessa asussa Jeannette Fray Sveitsistä, Luis Anglada Espanjasta ja Julien Roche Ranskasta. Frayn vieressä Norbert Lossau ja Claudia Fabian Saksasta.

tekemään asioita kansainvälisesti. Useinhan näistä yhteyksistä itse saa enemmän kuin pystyy antamaan. On parempi myös tehdä ja vaikuttaa kuin pyöritellä käsiään kokouspöydässä.”

Euroopan sisällä on suuria eroja kirjastojen saamissa julkisissa varoissa.

”Ranskan kansalliskirjastossa työskentelee 1200 henkilöä, ja kirjasto on leikkausten edessä. British Library puolestaan ei saa lainkaan rahaa valtiolta digitointia varten. Monet sivistysmaat ovat leikanneet jopa kolmanneksen kirjastojen budjeteista. Kansalliskirjastojen tehtävätkin vaihtelevat eri maittain suuresti. Suomessa tilanne on aika hyvä: digitoitavan aineiston määrä ei ole ylisuuri, mutta leikkaukset voivat silti vaarantaa satavuotisen historiamme tallentamisen”, Ekholm sanoo. ”Olisi hienoa, jos voisimme näyttää maailmalla esimerkiksiä, ja siihen vuoden 2017 juhlinta ja digitointi voivat olla hyvä etappi.”

Kansainvälisillä areenoilla täytyy hallita tietty käytökoodi.

”On oltava siinä mielessä nöyrä, ettei kannata aloittaa joka lausetta

sanoilla ’meillä Suomessa tehdään näin’ vaan kuunnella muita. Aina voi kysyä, olla kiinnostunut, kertoa tuntevansa jonkun tai jotakin joka maasta, vaikka dekkarin tai elokuvan. Sillä tavoin voi oppia toisen maan kulttuurista jotain uutta”, Ekholm kertoo.

KRISTIINA HORMIA- POUTANEN LIBER:IN PUHEENJOHTAJAKSI

Kansalliskirjaston kirjastoverkko-palveluiden johtaja Kristiina Hormia-Poutanen on työskennellyt nyt muutaman kuukauden LIBER:in eli Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherchen ensimmäisenä naispuheenjohtajana. Sitä ennen Hormia-Poutanen toimi LIBER:in varapuheenjohtajana neljä vuotta.

LIBER on Euroopan tärkeimpien tieteellisten kirjastojen liitto, joka perustettiin vuonna 1971 Euroopan neuvoston tuella. Yhdistyksellä on yli 440 jäsenkirjastoa 46 maassa.

”Juuri ennen IFLA-konferenssia allekirjoitettiin yhteistyösopimus IFLA:n ja LIBER:in kesken”, Hormia-Poutanen kertoo. Molempien

kirjastojärjestöjen tavoitteena on tiedonsaannin edistäminen. Yksi yhteistyöalue on tekijänoikeuslain-säädännön kehittäminen.

”Oma tavoitteeni on sitouttaa joukkoa yhteen ja kehittää toimintaa jäsenistön tarpeiden mukaan. Toivoin nuoria ihmisiä mukaan toimintaan.”

Pääsy kansainvälisiin luottamustehtäviin ei ole helppoa. Avainsana on verkostoituminen. Hormia-Poutaselle ovet avautuivat FinELib-lisensiointityön myötä.

”Tein kylmän päätöksen jo vuosi sitten, että en jää kansainvälisten konferenssien iltatilaisuuksissa juttelemaan vain suomalaisten kollegoiden kanssa vaan lähestyn ihmisiä eri maista, keskustelen ja kuuntelen. Kannattaa miettiä valmiiksi joitakin asioita, mitä sanoa.”

LIBER:in strategian painopisteet ovat tieteellisten kirjastojen tukeminen digitalisoituvassa toimintaympäristössä, tutkimusdatan hallinta ja vaikuttaminen päätöksentekijöihin.

”Työ menee hyvin yhteen sen kanssa, mitä Suomessa tehdään. Avoimuus on tärkeää.”

Hormia-Poutasen mielestä suomalaiset voisivat ottaa oppia kansainvälisiltä kollegoiltaan itseluottamuksessa, rohkeudessa ja uskalluksessa avata suunsa.

”Suomi taas voi näyttää esimerkkiä muille siinä, että täällä pystytään yhdessä sopimaan asioista ja tekemään päätöksiä. Kansallinen digitaalinen kirjasto eli KDK on tästä hyvä esimerkki.”

Hormia-Poutanen uskoo, että tämänhetkinen vahva suomalaistodistus kansainvälisten kirjastoalan järjestöjen johdossa on pitkän ja kärsivällisen työn tulosta.

”Ihmiset ovat olleet aktiivisia ja meillä on hyvä maine työteliäänä ja luotettavana. Juuri nyt tämä vuosien työ kantaa hedelmää.”

1

2

3

4

1. Puhun 300 kirjasto-opis-
kelijalle Bagamoyossa
SLADS-koulutuslaitoksessa
(SLAD = School for Library,
Archive and Documentation
Studies).

2. Herero-pukuisten naisten
ja Pohjois-Namibiassa
käytettyyn pukuun
pukeutuneen kollegan
kanssa Windhoekissa
lokakuussa 2013.

3. Kemal Atatürkin
kirjastossa tutustuimme
lehtien konservointiin
kesäkuussa 2014.
Oikealla Didar Bayir.

4. Herra Wun ja IFLA:n
edellisen puheenjohtajan
Ingrid Parentin kanssa
lounaalla Shanghaissa.

5. Suomen kirjastoseuran
delegaatio. Vasemmalta
Sinikka Sipilä, Marjatta
Lahti, Minna Koskinen,
Tuomo Lipponen ja
Marjukka Peltonen.

6. Tutustun Oshakatin
uuteen, silloin lokakuussa
2013 vielä keskeneräiseen
aluekirjastoon Pohjois-
Namibiassa. Kirjasto
vihittiin juuri äskettäin
käyttöön siellä.

IFLA:n presidentti Sinikka Sipilä kiertää maailmaa

HAASTATTELU: **KIRSI AHO**
KUVATEKSTIT: **SINIKKA SIPILÄ**

5

6

1. Miten IFLA:n presidenttiys on sujunut tähän asti?

Puheenjohtajuus on sujunut oikein hyvin tähän asti. Matkoja eri maihin on ollut tasaiseen tahtiin. Enimmäkseen minut on kutsuttu edustamaan IFLA:a Euroopassa pidettyihin konferensseihin. Joitakin matkoja on ollut myös muihin maanosiin kuten Afrikkaan ja Aasiaan. On ollut erittäin kiinnostavaa tavata kollegoita eri maissa ja keskustella kirjastoalan ajankohtaisista kysymyksistä sekä tutustua kirjastoihin ja niiden palveluihin. On myös ollut ilahduttavaa löytää kaikkialta sama innostus kirjastoalan kehittämiseen riippumatta resursseista. Kirjstoammattilaiset haluavat kaikkialla tarjota kansalaisille parasta mahdollista palvelua ja pääsyä tietoon.

2. Mikä oli elokuisen Lyonin IFLA-kokouksen tärkein anti?

Lyonin IFLA-konferenssin teemana oli Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge. Se perustui omaan IFLA-puheenjohtajateemaani Vahvat kirjastot, vahvat yhteiskunnat (Strong Libraries, Strong Societies). Monet esitykset liikkui näiden teemojen ympärillä. Itselleni oli tärkeää tavata kollegoita eri puolilta maailmaa ja kuulla miten kirjastotoimintaa kehitetään kansalaisten tiedonsaannin varmistamiseksi. Kirjastojen yhteiskunnallinen rooli tuli konferenssissa tällä kertaa hyvin esiin, konferenssin teeman mukaisesti. Samoin tiedonsaannin ratkaiseva merkitys kehitykselle. Tähän liittyen Lyonin konferenssissa julkaistiin Lyon Declaration. Se on asiakirja, jolla IFLA yhdessä monien muiden järjestöjen kanssa pyrkii vaikuttamaan YK:n vuoden 2015 jälkeisen kehitysohjelman sisältöön. IFLA:n tavoitteena on saada asiakirjoihin erikseen maininta siitä, miten tiedonsaanti edistää tätä kehitystä.

3. Mitkä ovat kirjastoalan suurimmat haasteet omalla kaudellasi?

Kirjastoalan haasteet ovat aineistojen digitalisoituminen, tekijänoikeudet erityisesti digitaalisen aineiston osalta, globaali taloustilanne. Kirjastojen tulee löytää uusia tapoja toimia ja kumppaneita, joiden kautta kirjastojen näkyvyys vahvistuu. Erityisesti ns. diginatiivien eli Internetin aikakaudella syntyneiden ikäluokkien pitäminen kirjastojen asiakkaina on haasteellista, mutta palveluja yhdessä heidän kanssaan kehittämällä uskon kirjastojen säilyttävän asemansa. Yhteisenä maksuttomana tilana kirjasto tarjoaa kaikenikäisille ympäristön, jossa on turvallista olla ja tarjolla on palveluita joita niin lapset, opiskelijat kuin työssäkäyvät tai eläkeläiset voivat käyttää, kukin tarpeidensa mukaan. Alaan vaikuttavia trendejä ja haasteita on määritelty vuosi sitten julkaistussa IFLA:n Trend Reportissa, joka on myös suomenkirjastoseura.fi/files/Trend%20Report/ifla-trend-report_finnish.pdf

4. Miten kansainvälinen järjestötoiminta on laajentanut maailmankuvaasi yleisesti?

IFLA:n toiminta on maailmanlaajuisia. Sillä on noin 140 jäsentä lähes 150 maassa. Olen saanut vieraila lähes kaikilla mantereilla ja tutustua kirjastotoimintaan eri puolilla maailmaa. Maailmankuvani on todellakin avartunut IFLA:n ansiosta ja nykyinen tehtäväni ja aikaisempi toimintani IFLA:ssa on tuonut paljon mielenkiintoisia asioita ja kontakteja elämäni. Olen paremmin oppinut ymmärtämään erilaisia olosuhteita, missä ihmiset elävät ja kirjastot toimivat.

5. Miten näköalapaikka kansainvälisen järjestön johdossa on muuttanut ajatteluaasi ja miten ha-

“Kirjastoilla on tärkeä rooli yhteiskunnassa ja niiden kautta voidaan parantaa kansalaisten mahdollisuuksia mielekkääseen ja rikkaaseen elämään.”

luaisit välittää tätä näkökulmaa muille kirjastoalan toimijoille?

Olen varmasti oppinut paljon IFLA:n johdossa ja aikaisemmin IFLA:n kirjastoseurojen jaostossa kirjastotoiminnasta ja kirjastojen toimintaympäristöistä. Kuten aikaisemmin mainitsin, olen kaikkialla havainnut samanlaisen innostuksen alan toimijoiden keskuudessa, samanlaisen intohimon edistää tiedonsaantia ja sitä kautta antaa parempia mahdollisuuksia kaikille itsensä kehittämiseen ja elämäntilanteensa parantamiseen. Tämä kaikki vahvistaa myös yhteisöjä ja yhteiskuntia, kuten teemani mukaan uskon. Tämä on se näkökulma, jota haluan muille kirjastoalan toimijoille myös välittää, että kirjastoilla on tärkeä rooli yhteiskunnassa ja niiden kautta voidaan parantaa kansalaisten mahdollisuuksia mielekkääseen ja rikkaaseen elämään. Näkökulmaani tuon esiin puheissani eri tilaisuuksissa kuten esimerkiksi IFLA:n Puheenjohtajan konferenssissa, joka pidettiin toukokuussa 2014 Helsingissä ja toinen tilaisuus on 3.–5.6.2015 Istanbulissa. Näissä konferensseissa keskitytään puheenjohtajateemaani ja siihen liittyviin kysymyksiin.

Digital Humanities

– missä on kirjaston paikka?

Kirjastoja on kutsuttu humanistin laboratoriksi. Mutta miten kirjaston rooli muuttuu, kun humanistinen tutkimus on yhä enemmän datalähtöistä, tarjolla on uusia tutkimusmenetelmiä ja kysymyksenasetteluja, eikä paperinen lähde ole enää välttämättä ainoa tutkimuksen lähtökohta. Digital Humanities on käsite, joka on nopeasti noussut Suomessakin esille. Mistään uudesta asiasta ei kuitenkaan ole kyse, sillä jo useita vuosikymmeniä on tekstejä käsitelty tietokoneella. Aiemmin tätä tietotekniikkaa hyväksi käyttävää tutkimusta nimitettiin termillä Humanities computing.

TEKSTI: LIISA SAVOLAINEN
KUVA: VEIKKO SOMERPURO

DATALÄHTÖINEN TUTKIMUS

British Library on kirjannut tutkimuksen merkittäviksi trendeiksi siirtymisen sähköisiin sisältöihin, poikkitieteellisyyden, data-lähtöisyyden (data driven), analyysimenetelmien käytön sekä sisältöjen uudelleenkäytön uusiin kysymyksenasetteluihin.

Kirjastoilta odotetaan yhä uusia sähköisiä sisältöjä, niin digitoinnilla tuotettuja kuin sähkösyntyisten arkistointia. Tutkimus tarvitsee sekä massadigitointia, jolla tuotetaan laajoja aihealueen tai aineistotyyppin kattavia sähköisiä kokonaisuuksia että pienempi-muotoista tarvedigitointia tiettyyn tutkimushankkeeseen. Sähköisten aineistojen tuotan-

non lisäksi tutkimus odottaa kirjastojärjestelmiltä sujuvia hakutoimintoja, sisältöjen ja datan jakamiseen soveltuvia alustoja ja datan julkaisemisesta avoimilla lisensseillä.

Sähköisten sisältöjen tuottamisesta eli digitoinnista on siis edetty kohti datan julkaisemista ja jakamista. Kirjastolta odotetaan tässä tilanteessa edelleen sisältöjen tuntemusta, mutta myös sähköisen julkaisemisen ja datan hallinnan osaamista.

MITEN KÄY KIRJASTOLTA DATAN HALLINTA

Humanistisessa tutkimuksessa sähköiset sisällöt ovat perinteisesti tarkoittaneet tekstejä

ja niiden koneellisesti koodattuja versioita, mutta sähköiset sisällöt ovat myös kuvia, numeroita ja ääntä. Erityisesti kielitieteilijät ovat olleet data-lähtöisen tutkimuksen edelläkävijöitä. Tekstipainotteisuuden rinnalle on kuitenkin noussut kiinnostus ei-sanalliseen ilmaisuun ja sähkösyntyisiin aineistoihin; esimerkiksi tietokonepelit, blogit, virtuaalimaailmat, sosiaalisen median palvelut, sähköpostikokoelmat, verkkosivut ja verkkotaide.

Sähkösyntyisten aineistojen tutkimukselle noin periaatteessa pitäisi olla Suomessa hyvät mahdollisuudet, kuuluuhan niiden arkistointi ja käyttöön asettaminen Kansalliskirjaston tehtäviin kulttuuriaineistolain myötä. Näiden sähkösyntyisten aineistojen käyttöä rajoittavat kuitenkin tekijänoikeus- ja tietosuojalainsäädäntö.

MITÄ TUTKIMUS TARVITSEE?

Tutkimuksen lähtökohtana on tietysti, että ylipäänsä on olemassa avointa dataa, että se on dokumentoitua, sen synty tiedetään ja että pystytään arvioimaan, kuinka validia se on kysymyksenasetteluun nähden. Sisäinen ja ulkoinen lähdekritiikki pätee siis data-lähdeaineistoonkin.

Tutkija tarvitsee työkaluja datan työstämiseen. Koodaaja ei tarvitse olla, mutta jotakin pitää ymmärtää tietotekniikasta. Erityisesti pitää ymmärtää tilastollisia menetelmiä ja hallita työvälineitä: annotaatiotyökaluja, teksti-analyysin työkaluja, tietokantoja ja korpus-työkaluja. Eikä työkaluillaakaan synny tutkimusta ellei ymmärrä omaa tieteenalaansa ja menetelmiä. Avoin data sinänsä ei siis takaa laadukasta tutkimusta.

KIRJASTOJEN OSA

Mitä kirjastot sitten tekevät tässä kaikessa? Eivät välttämättä mitään tai sitten kaikenlaista. Jos digi-humanismista sanotaan, että se tarkoittaa tutkijoille uutta ajattelutapaa, samaa koskee kirjastojakin. Kirjastot ovat jo ajat sitten lakanneet olemasta se tietovaranto, jonka luokse mennään. Paikkana kirjasto on enemmänkin työ- ja tutkimuspaikka, ja ehkä myös symbolisesti se paikka, jossa integroidutaan yliopistoyhteisöön. Kirjastorakennus voi olla tärkeä tutkijaidentiteetin synnylle. Verkkosivut ja -sisällöt harvoin tuottavat identiteettiä rakentavia elämyksiä.

Digitaalinen kirjasto – verkkokirjasto – on kui-

tenkin kirjaston keskeinen palvelupinta. Humanistiselle opetukselle molemmat – niin fyysinen kuin digitaalinen kirjasto – ovat olennaisia ja toisiaan täydentäviä. Esimerkiksi Kansalliskirjaston aineistoista noin kaksi prosenttia on digitaalista, eikä suhdeluku British Libraryssä ole juurikaan suurempi. Vakavaa humanistista tutkimusta harva pystyy tekemään vain digitaalisilla aineistoilla.

Humanistisilla aloilla laajoja kirjasto- ja arkistokokonaisuuksia kutsutaan tutkimusinfrastruktuureiksi. Paperisten ja sähköisten aineistojen lisäksi tutkimusinfrastruktuuriin kuuluu olennaisena osana ammattilaisten opastus ja tuki. Yhdysvaltalainen Ithaca S+R tutki vuonna 2012 yhdysvaltalaisen historioitsijoiden työskentelyä eri muistiorganisaatioiden kanssa sekä erilaisten aineistojen käyttöä. Tutkimuksessa tuli esille se, miten arkistoissa ja vanhoissa kirjastoissa monikerroksisine kokoelmarakenteineen henkilökunnan tuki ja ohjaus on asiakkaiden työn onnistumisen kannalta olennaista. Sen sijaa uudemmissa, nimenomaan uutta kirjallisuutta tarjoavissa kirjastoissa henkilökunnan ohjaava merkitys oli pieni. Asiakkaat selvisivät elektronisten hakuvälineiden avulla hyvin itsenäisesti.

Kun Kansalliskirjasto teki talvella 2013–14 suppean haastattelukierroksen Helsingin yliopiston piirissä oleville tutkijoille heidän odotuksistaan ja näkökulmistaan kirjastoa kohtaan, nousi esille kirjaston näkymättömyys. Asiakkaat odottavat kirjaston tulevan lähemmäksi, olevan näkyvämpi ja markkinoivampi. Vaikka kirjasto onkin palveluorganisaatio, ei kirjastotyö ole enää palvelun tarjoamista asiakkaille, vaan kumppanuutta tiedeyhteisön kanssa. Ja kumppanuudessa suuressa roolissa ovat viestintä ja aktiivisuus asiakkaiden suuntaan.

KIRJASTO OSANA DIGITAL HUMANITIES -VERKOSTOA

Monissa ulkomaisissa yliopistoissa on perustettu ”digitaalisen humanismin keskuksia” tukemaan humanististen alojen opettajia, opiskelijoita ja tutkijoita uudenaikaisessa toimintaympäristössä, jossa lähdeaineisto on digitaalista. London University College, King’s College, Stanfordin yliopisto ja Uumajan yliopisto ovat eräitä esimerkkejä Digital Humanities -tukeen panostavista yliopistoista. DH-keskusten tarkoituksena on kerätä yhteen osaamista digitaalisista aineistoista, niiden käsit-

LIISA SAVOLAINEN AINEETTOMAN KULTTUURIPERINNÖN ASIAANTUNTIJARYHMÄÄN

UNESCO:n yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta hyväksyttiin vuonna 2003. Suomessa sopimus astui voimaan 2013. Yleissopimuksen toimeenpanosta vastaa Museovirasto. Toimeenpanon tueksi opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut nelivuotiskaudeksi aineettoman kulttuuriperinnön asiantuntijaryhmän.

Asiantuntijaryhmä toimii aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen toimeenpanon tukena ja asiantuntijana aineetonta kulttuuriperintöä koskevissa kysymyksissä sekä ohjaavana toimielimenä etsittäessä Suomen kannalta sopivinta toimintamallia.

Asiantuntijaryhmän puheenjohtajana toimii kansatieteen professori Katriina Siivonen Helsingin yliopistosta. Muita jäseniä ovat tutkija Johanna

Björkholm Åbo Akademiasta, koordinaattori Minna Heikkinen Nuorisotyön tallentamiskeskus Nuoperista, kasvatustieteen professori Reijo Kupiainen Tampereen yliopistosta, kansanmusiikin tutkimuksen dosentti Hannu Saha Tampereen yliopistosta, museologian professori Janne Vilkkuna Jyväskylän yliopistosta, Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistonjohtaja Lauri Harvilahti, Museoviraston pääjohtaja Juhani Kostet, Arkistolaitoksen pääjohtaja Jussi Nuorteva, Kansalliskirjaston tutkimuskirjaston johtaja Liisa

Savolainen, erityisasiantuntija Toni Suutari Kotimaisten kielten kesuksesta sekä saamelaiskäräjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi.

Lähde: OKM

telystä, arkistoinnista, DH-työkaluista ja tutkimusmetodeista. DH-keskus on kirjaston kaltainen tukipalvelu opetukselle ja tutkimukselle. Tarkoituksena on mahdollistaa tutkijoiden keskittyminen tutkimukseen, kun taas datan käsittelyssä ja työkalujen hallinnassa DH-keskus on osaaja ja tuen antaja.

DH-keskusten toiminta on sivuaa monelta osin kirjaston toimintaa. Ensinnäkin tietysti iso osa humanistien aineistoista tulee kirjastoista tai arkistoista. Kirjastot ja arkistot myös digitoivat aineistojaan, ja tätä kautta hallitsevat myös digitaalisten aineistojen arkistointia. Kansalliskirjasto lakisääteisen tehtävänsä kautta arkistoi myös sähkösyntyistä aineistoa, johon tutkijoiden mielenkiinto kohdistuu yhä enemmän – tosin tekijänoikeuskysymykset rajoittavat aineiston käyttömahdollisuuksia.

Jos digitaalisen humanismin sanotaan avavan uuden ajattelutavan humanistiseen tutkimukseen, tulisi sillä on sama vaikutus kirjastotyöhön. Kirjastojen osaaminen on yhä enemmän sähköisten aineistojen, niiden käyttö- ja välitystapojen osaamista, datan tarjoamista ja erityisesti yh-

teistyötä erilaisten ammattilaisten kanssa – aktiivista viestintää ja markkinointia unohtamatta.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston tutkimuskirjaston johtaja.

Aiheesta:

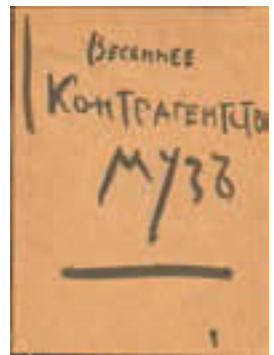
- Rutner, Jennifer ja Schonfeld, Roger C., Supporting the Changing Research Practices of Historians, 2012, Final Report from ITHAKA S+R
- Schreibman, Susan et al., A Companion to Digital Humanities, 2004; <http://www.digital-humanities.org/companion/>
- Terras, Melissa et al., Defining Digital Humanities, 2013
- Tyrkkö, Jukka, Digital Humanities and Book History: an Introduction; esitys seminaarissa Books in Print, 7.–8. 8. 2014, Tallinna
- Wisdom, Stella, The Role of Libraries in Supporting Digital Scholarship; esitys seminaarissa ELAG2014, 11. 6. 2014

1

3

4

1. Olga Rozanovan ja Aleksei Krutšonyhin teos *Voina* (Sota, 1914).

2. Aleksei Krutšonyhin ja Velimir Hlebnikovin teos *Tè li là* (1914).

3. Venäläisen avantgarden manifestit (Poesia, 2014).

4. Futuristien Muusien keväinen kontragentuuri-teoksen (1915) kansilehti

5. Futuristien Muusien keväinen kontragentuuri-teoksen (1915) nimiölehti

2

5

Kokeellisen kirjallisuuden harvinaisuuksia

TEKSTI: TOMI HUTTUNEN

Venäläinen avantgardekirjallisuus juhlii. Venäjänkielisen kokeellisen kirjallisuuden ensimmäisistä merkkiteoista ja kuuluisista manifesteista on kulunut nyt 100 vuotta, ja avantgardetutkimus on huomionnut tämän juhlan eri tavoin niin Venäjällä kuin maan rajojen ulkopuolella. Näyttävästi historiallista avantgardea juhlittiin Helsingin yliopiston nykykielten laitoksessa elokuun 2014 lopussa konferenssissa, joka järjestettiin European Network for Avant-Garde and Modernism Studies (EAM). Juhlaan liittyi myös ensimmäinen suomenkielinen kokoelma venäläisen kokeellisen kirjallisuuden ohjelmanjulistuksia: *Venäläisen avantgarden manifestit* (Poesia, 2014), jonka ovat suomentaneet Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden opiskelijat.

Myös Kansalliskirjastolla on erityinen syy juhlaan, sillä slaavilaisen kokoelman ylpeydenaiheita on sen futuristinen aineisto, joka sisältää rariteetteja 1900-luvun alkupuoliskolta. Aineisto on nyt konservoitu ja digitoitu asiakkaiden käyttöön Itsesyntyinen venäläinen avantgarde -tutkimushankkeen tuella. Aineisto sisältää kansainvälisesti tunnettujen futuristien, kuten Vladimir Majakovskin, Jelena Guron ja David Burljukin teoksia. Lisäksi kokoelma pitää sisällään tuiki tunteuttomia tapauksia, kuten Neofuturismiryhmän antologian vuodelta 1913 tai Pariisiin emigroituneen imaginiistirunoilija Aleksandr "Sandro" Kusikovin eroottisen urbaanirunoelman *Poëma poëm* (Runoelmien runoelma, 1920).

Kusikovin kirjasen on kuvittanut taiteilija Boris Ėrdman. Futurismi-kokoelman erikoi-

suuksia onkin, että se koostuu paitsi kirjallisuuden myös kuvataiteen harvinaisuuksista. Vasili Kandinskin ja Pavel Filonovin teokset ovat osa kokoelmaa. Suuri osa futuristeista oli koulutukseltaan kuvataiteilijoita, ja myöhemmilläkin avantgarderyhmillä oli runoilijoiden lisäksi kuvataiteilijajäseniä. Avantgardetaiteen kokeellisuus näkyi tekstin ja kuvituksen lisäksi painotekniikassa. Kirjat tehtiin alusta loppuun itse, niissä näkyi käsin tekemisen meininki. Siksi venäläisen avantgardekirjallisuuden originaalit ovat tänä päivänä kalliita keräilyharvinaisuuksia. Ensimmäiset futuristiset litografiakirjat – Aleksei Krutšonyhin *Starinnaja ljubov* (Antiikkirakkaus), *Mirskóntsa* (Maailmalopusta) ja *Igra v adu* (Helvettileikki) – ilmestyivät loppuvuodesta 1912. Ne edustivat karkeaa vastareaktiota aiemmalle vuosisadan taitteen modernistiselle estetismille, ja aikalaistaiteilijat tulkitsivatkin Mihail Larionovin ja Natalja Gontšarovan tekemät primitivistiset kirjankuvitukset usein mielipuoliseksi tuhruiluksi.

Aleksei Krutšonyhin ja Velimir Hlebnikovin runokokoelman *Tè li lè* (1914) kuvittivat taiteilijat Olga Rozanova ja Nikolai Kulbin, ja jokainen ilmestynyt nide on ainutlaatuinen. Yksi niistä sijaitsee Kansalliskirjaston Futurismi-kokoelmassa. Krutšonyh on kirjailija, jolta tässä kokoelmassa on eniten teoksia. Se ei ole sattumaa, sillä Krutšonyh oli taitava organisaattori futuristien joukossa, ja juuri hän ideoi ryhmän kokeellisia painotuotteita. Myös hän oli koulutukseltaan kuvataiteilija, piirustuksen opettaja, joka oli käynyt koulunsa Odessassa. Krutšonyh tunnetaan parhaiten yhdestä pienestä tekstistä, jossa ei ole järjen häivää:

Дыр бул щыл
убъщщур
сқум
вы со бу
р л ээ

Tunteuttoman kielen sanoista koostuva runo nimeltä *Dyr bul štšyl* sisältyy myös edellä mainittuun Hlebnikovin ja Krutšonyhin kokoelmaan, mutta se ilmestyi ensi kerran jo vuonna 1913 litografiavihkosessa, johon Olga Rozanova teki kuvituksen. Lukuisissa tähän

runoon liittyvissä kommenteissaan Krutšonyh on korostanut, että *Dyr bul štšyl* oli sekä järjestakainen, käsittämättömällä kielellä laadittu että ehdottoman venäläinen. Hänen mukaansa tässä pienessä runossa on ”enemmän kansallista venäläistä kuin koko Puškinin runoudessa”. Tämänkaltaisen järjestakainen kieli, lyhennettynä *zaum*, oli venäläisen avantgardekirjallisuuden erityisyyksiä ja omituisuuksia. Vastaavaa ei eurooppalaisessa avantgardessa ole, vaikka *zaumia* onkin usein verrattu *dadaan*. Dadaisteilla oli kuitenkin venäläiset vastineensa, Nitševokeiksi itseään kutsuva ryhmä.

Edeltävän kulttuurin kieltäminen oli hyvin tärkeää venäläisessä futurismissa. Tätä he julistivat kuuluisassa manifestissaan *Korvapuusti yleiselle maulle* (1912), joka löytyy samannimisestä kirjasta osana Kansalliskirjaston kokoelmaa. Siinä futuristit julistivat:

Vain me olemme Aikamme todelliset kasvat.
Ajan pasuuna pauhaa sanataiteessa meidän
kauttamme.

Menneisyys on tukahduttava. Akatemia ja
Puškin ovat hieroglyfejäkin
käsittämättömämpiä.

Puškin, Dostojevski, Tolstoi ym., ym. on
heitettävä yli laidan

Nykyajan Höyrylaivasta.

Futurismi tarjosi äänekkäitä korvapuusteja 1800-luvun realisteille, vuosisadan taitteen symbolisteille ja toisilleen. Futurismi oli eripurainen joukko kokeellisuudessa, omituisuudessa, hulluudessa ja rohkeudessa keskenään kilpailevia runoilijoita. Niinpä venäläinen futurismi hajosi useiksi alaryhmiksi. Avantgardisti-runoilijan tuli olla oman aikansa ainoa, ensimmäinen ja paras. Tyypillinen esimerkki oli egofuturisti Igor Severjanin, joka julisti huutaen omaa suurenmoisuuttaan:

Minä, nero Igor Severjanin
olen juopunut voitostani:
se on kaikkialla näytetty toteen,
jokaiseen sydämeen iskostettu!

Syntyi myös Sentrifuuga-niminen ryhmä, jossa oli mukana Boris Pasternakin kaltaisia

tulevaisuuden suuruuksia. Vähemmän tunnettu Konstantin Bolšakov oli myös sentrifugi, ja hänen runoteoksensa *Solntse na izljote* (Aurinko lentonsa lopussa, 1916) on päätynyt Kansalliskirjaston kokoelmaan. Runouden ullakko-niminen moskovalaisryhmä taas keräsi joukkoonsa hajanaisia egofuturisteja ja tulevia imaginisteja. Heidän päätavoitteenaan oli vastustaa jo kansansuosiota hankkineiden Majakovskin ja kumppaneiden ylivaltaa. Tämän vuoksi he vastasivat näiden Korvapuustiin kirjoittamalla Läimäytyksen kubofuturistien naamaan vuonna 1914:

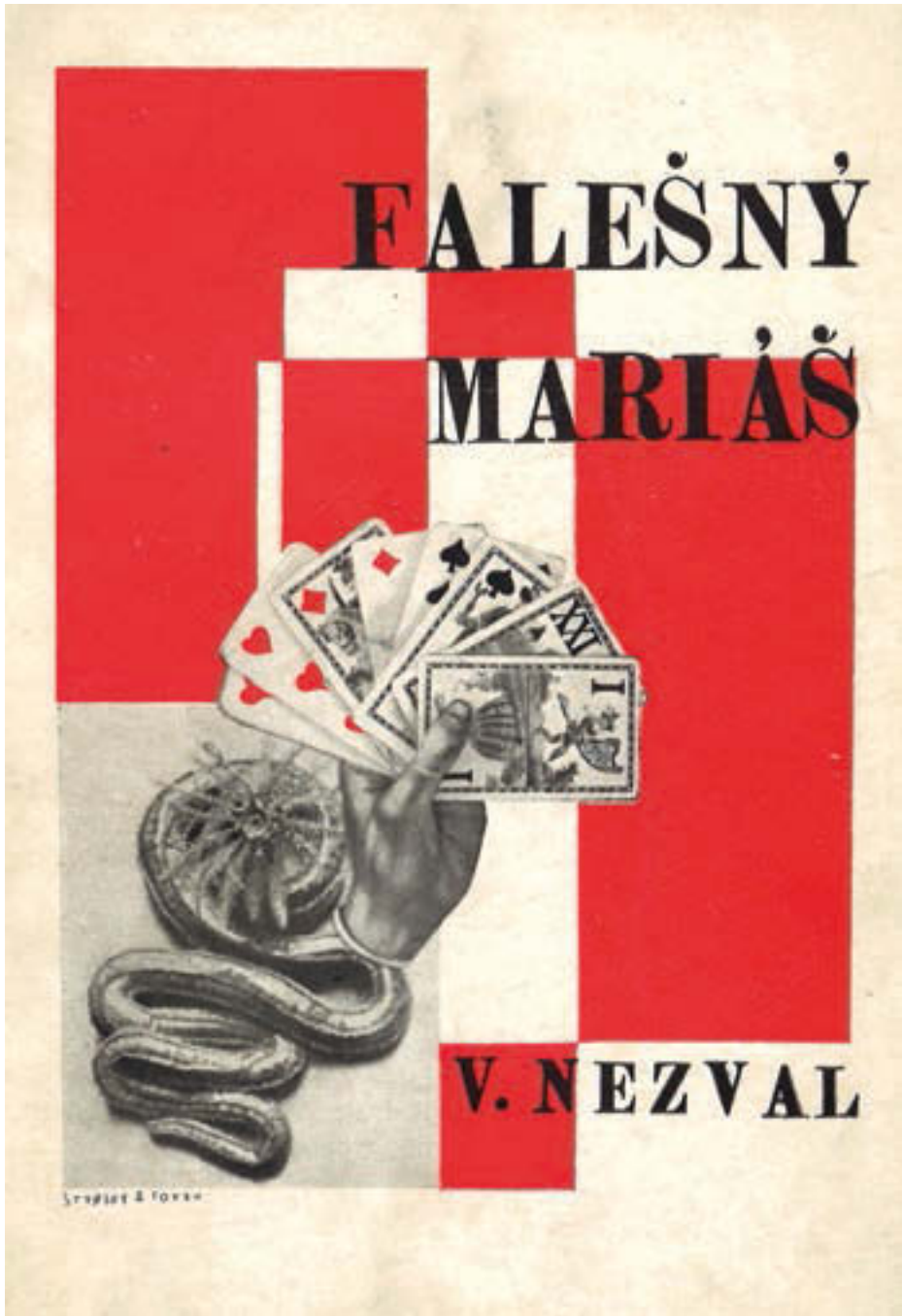
He aikovat heittää ”yli laidan Nykyajan Höyrylaivasta” ne, jotka tähän asti ovat olleet sen perämiehinä, vaikka eivät vielä tunne tietä tähtiin tai ole oivaltaneet kaikkein yksinkertaisimman merenkulkuun tarvittavan välineen eli kompassin rakennetta ja päämääriä.

Venäläisen avantgardekirjallisuuden historia oli tästä eteenpäin yhä uusien ja entistä pienempien kirjallisuusryhmien, suuntausten, ismien välistä ketjureaktiota ja taistelua paikasta auringossa. Futuristeja vastaan hyökänneistä imaginisteista tuli vallankumouksen jälkeisten kaoottisten vuosien näkyvimpiä kirjailijoita. Heillä oli hyvät oltavat, koska he kaveerasivat valtaapitävien bolševikkien kanssa.

1920-luvun alussa syntyi lisää keskenään kilpailevia kokeellisen kirjallisuuden ryhmittymiä. Monet näistä olivat hyvin pieniä, 2–3 kirjailijan ismejä, jotka kuitenkin julkaisivat ahkerasti omia manifestejaan ja antologioitaan. Uusi talouspolitiikka eli NEP mahdollisti 1920-luvulla kirjailijaryhmien pienimuotoisen yritystoiminnan, ja maaliskuussa 1922 pelkästään Moskovassa oli 143 kustantamoa. Venäjällä ei ole koskaan historiansa aikana ollut yhtä paljon kirjallisia ryhmittymiä kuin tuolloin.

Kirjoittaja on venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin professori Helsingin yliopistossa.

Tekstinäytteet teoksesta Venäläisen avantgarden manifestit. Helsinki: Poesia, 2014.

Tšekkiläisen surrealismien juurilla

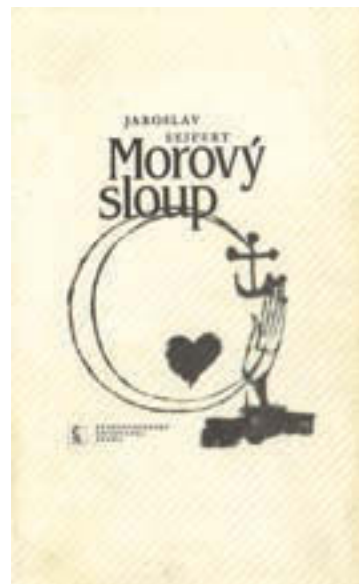
TEKSTI: MINNA SUIKKA

1

2

3

Edellinen sivu: Štyrskýn ja Toyenin Vítězslav Nezvalin *Falešný mariáš* -runoteokseen (1925) suunnittelema kansi.

1. Konstantin Bieblin postuumisti julkaistu matkakertomus *Cesta na Jávu* (1958) vie lukijan Jaavan eksoottisiin maisemiin.

2. Jiří Weilin *Život s hvězdou* -romaanin (1949).

3. Jaroslav Seifertin *Morový sloup* -teoksen vuonna 1981 Tšekkoslovakiassa virallisesti ilmestynyt painos.

Slaavilaisen kirjaston Polonica-kokoelmassa näkyy – lahjoituksina ja vaihtoina saadun kirjallisuuden kautta – tšekkiläisen kirjallisuuskannan eri kerrostumat, myös 1920- ja 1930-lukujen tšekkoslovakialaisen avantgarde-runouden kuohuvat vuodet. Vuonna 1920 perustettiin vastaitseenäistyneen Tšekkoslovakian pääkaupungissa Prahassa kirjailijoista ja taiteilijoista koostunut ryhmä Svaz moderní kultury Devětsil ('modernin kulttuurin liitto Devětsil'), joka heijasteli aikakautensa modernistisia avantgarde-suuntauksia. Myös Brnoon perustettiin vastaava Devětsil-ryhmä.

Devětsilin tšekinkielinen nimi merkitsee ruttojuurta, lääkeyrttinä käytettyä kasvia. Nimi sisältää myös kuvainnollisen merkityksen 'yhdeksän voima'. Ryhmässä oli alun perin jäseniä juuri yhdeksän, mutta merkitsevintä on ennen kaikkea viittaus joukkovoimaan. Antiikin yhdeksän muusan tavoin Devětsilissä oli jäseniä eri taiteenaloilta – kirjallisuuden ja runouden lisäksi myös kuvataiteesta, teatterista, musiikista ja arkkitehtuurista. Ryhmän jäsenet uskoivat taiteelliseen vallankumoukseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen, joka oli heidän näkemyksensä mukaan mahdollista vain järjestäytymällä yhteisrintamaan työläiset vierellään.

Devětsilin kunnianhimoisena päämääränä oli kirjallisuus- ja taidekäsitusten uudistaminen. Ryhmän juuret olivat proletaarirunoudessa, ja vaikutteita saatiin mm. Vladimir Majakovskilta. Devětsilin runouden leimallisia piirteitä ovat esimerkiksi typografiset kokeilut ja maaginen realismi. Ryhmään kuuluneita runoilijoita ja kirjailijoita olivat esikoisteoksellaan *Pantomima* (1924) ryhmän kärkinimeksi noussut Vítězslav Nezval, taustateoreetikkona toiminut Karel Teige, romaaneistaan *Rozmarné léto* (1926) ja *Marketa Lazarová* (1931) tunnettu Vladislav Vančura, juutalaisvainoja käsittelevästä autobiografiesta romaanistaan *Život s hvězdou* (1949, suom. Eero Balk, *Tähti Sydämellä* 2002) tunnettu Jiří Weil, Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1984 saanut Jaroslav Seifert sekä lisäksi Adolf Hoffmeister, Konstantin Biebl, František Halas, Jindřich Hořejší ja Jiří Wolker.

Kuvataiteen puolella Devětsilin vaikutusvaltaisia jäseniä olivat esimerkiksi läheisessä symbioosissa taidetta luoneet taidemaalari Toyen ja kuvataiteilija-runoilija Jindřich Štyrský. Surrealismiin suuntautunut Toyen oli aikansa sukupuoliandrogynni – syntymänimeltään Marie Čermínová, mutta viittasi itseensä aina maskuliinimuodossa ja pukeu-

tui miesten vaatteisiin. Štyrskýn kuolemaan jälkeen 1942 Toyen lyöttäytyi yhteen runoilija- ja kuvataiteilija Jindřich Heislerin kanssa.

Ryhmän taustateoreetikkoina häärivät Vítězslav Nezval ja Karel Teige. Heidän kirjoituksensa antoivat pohjan vuosina syntyneelle 1923–1924 uudelle runoussuuntaukselle, poetismille, jolle olivat ominaisia elämänilo ja leikkisät muutokokeilut. Devětsil ja poetismi olivat tšekkoslovakialaissyntyisiä ilmiöitä, mutta asemoituvat Euroopan 1900-luvun alkupuoliskon lukuisten -ismien joukkoon. Tšekkoslovakialainen runouskenttä imi itseensä 1920-luvulla erilaisia vaikutteita – paikallisessa ympäristössä nähtiin myös futurismin (Stanislav Kostka Neumann) ja dadaismin (Lev Blatný, Čestmír Jeřábek) esiinnostusta. Devětsilin jäsenet loivat yhteyksiä surrealisteihin, Nezval ja Karel Teige tutustuivat Pariisiin matkoillaan mm. André Bretoniin. Tästä inspiroituneena Nezval ja Teige perustivat vuonna 1934 Tšekkoslovakian surrealistisen ryhmän. Nezvalin 1930-luvun runoteokset (mm. *Absolutní hrobař*, *Praha s prsty deště* ja *Matka Naděje*) edustavat hänen surrealistista kauttaan.

Poliittiset erimielisyydet 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa merkitsivät lopun alkua Devětsilille. Osa ryhmän jäsenistä arvosteli kommunistisen puolueen toimintaa liian bolševistiseksi, minkä seurauksena Jaroslav Seifert erotettiin kommunistisesta puolueesta. Toinen maailmansota hajotti ryhmän toiminnan lopullisesti: ei vain sen takia, että yhteiskunnalliset olot muuttuivat epävakaiseksi, vaan myös siksi, että useat devětsililäiset olivat juutalaistaustaisia tai saksalaismiehitäjien mielestä poliittisesti arveluttavia. SS-joukot teloittivat esimerkiksi Vladislav Vančuran vuonna 1942. Jiří Weil välitti karkotuksen Terezínin (Theresienstadt) keskitysleirille lavastamalla oman kuolemansa. Saksalaismiehityksen aikana Toyen piilotteli juutalaistaustaista Jindřich Heisleria kylpyhuoneessaan. Toyenin ja Heislerin onnistui paeata Pariisiin ennen kommunistien vallankaappausta vuonna 1948.

Poetismin vaikutus kuitenkin jatkui tšekkoslovakialaisessa kirjallisuudessa pitkään toisen maailmansodan jälkeen. Esimerkiksi Jaroslav Seifertin *Morový sloup* -runo-

teoksen (suom. Hannu Ylilehto, *Ruttopylväs* 1985) tematiikassa on kuultavissa poetismin heleät äänet. Prahan kevään tunnelmia käsittelevä *Morový sloup* syntyi vuosina 1968–1970, mutta se julkaistiin samizdatina vuonna 1973 ja länsipainoksena vuonna 1977. Teos julkaistiin virallisesti Tšekkoslovakiassa vasta vuonna 1981. Seifert palkittiin Nobelin kirjallisuuspalkinnolla vuonna 1984.

Poetismin vaikutus kuitenkin jatkui tšekkoslovakialaisessa kirjallisuudessa pitkään toisen maailmansodan jälkeen.

Devětsilin alkuvaiheen kommunismimyönteisyys ja proletaarisympatiat pitivät ryhmän pinnalla myös Tšekkoslovakian kommunistin hallinnon aikana. Uusia painoksia otettiin läpi 1950-, 1960-, 1970- ja 1980-lukujen. Polonica-kokoelman sisältämät julkaisut edustavat Devětsilin jäsenten myöhempää tuotantoa tai uusintapainoksia, jotka ovat ilmestyneet aikana, jolloin Devětsil ei ollut enää toiminnassa. Vítězslav Nezval vei poliittisuuden myöhemmällä urallaan äärimmilleen kääntyessään 1940- ja 1950-luvuilla sosialistiseen realismiin ja nousten täten uuden hallinnon arvostamaksi runoilijaksi. Nezvalin myöhäistuotannon ideologinen ääripäisyys myötävaikutti siihen, että samettivallankumouksen jälkeen vuonna 1989 hänen teoksensa päätyivät keräämään pölyä antikvariaateissa uuden yhteiskunnallisen ilmapiirin hylätessä edellisten sukupolvien arvot.

Uuden vuosituhaten myötä Devětsilin ja poetismin arvo on alettu ymmärtää Tšekissä yhtenä 1900-luvun alkupuoliskon merkittävistä modernistista avantgarde-liikkeistä. Devětsilin alkuvuosien elämänmyönteisyys ja uudistushalu ovat taas pääsemässä oikeuksiinsa.

Kirjoittaja on tutkija ja filosofian maisteri.

Kirjan "ulkopuoli" voi auttaa paikallistamaan kirjan yhtäläillä kuin sen sisukset. Aikalaissidokset voidaan usein tunnistaa kirjansitojan käyttämien koristelemojen ja -rullien vertailulla. Kuvan tapauksessa sidonta kertoo kyseessä olevan ns. kustantajasidos, joka on tehty Anton Kobergerille, kirjan ollessa tarkoitettu myytäväksi valmiiksi sidottuna ja koristeltuna. Toisaalta sidoksista löytyy myös muuta mielenkiintoista todistusaineistoa tuotantoprosesseista: koska kirjansidonnan materiaalitkin olivat hintavia, käyttivät sitojat usein vanhoja, kierrätettyjä materiaaleja sidostensa tukiosissa – tässä tapauksessa käsinkirjoitettua pergamenttilehteä todennäköisesti 1300-luvun alkupuolelta.

Inkunaabeleita luetteloimassa

Vuonna 2013 käynnistettiin projekti, jonka tavoitteena oli koostaa Kansalliskirjaston inkunaabelikokoelmista kansainväliset tieteelliset kriteerit täyttävä luettelo. Kirjaston inkunaabelikokoelmat olivat tähän asti jääneet vähälle huomiolle tutkimuksessa sekä olleet vailla täydellistä luetteloita. Projektin tuloksena kokoelmien näkyvyys ja käytettävyys tutkijoille kasvavat huomattavasti, kun inkunaabelikokoelmat on viimein luetteloitu kirjaston HELKA-verkkotietokantaan.

TEKSTI: LAURI LEINONEN

INKUNAABELIT

Inkunaabeli- tai kehtopainate-termiä käytetään kirjahistorian tutkimuksessa rajaamaan varhaisimmat irtokirjasimilla painetut kirjat, aikavälin ulottuessa 1450-luvulta aina vuoden 1500 loppuun. Selkokielellä inkunaabeleista voisi puhua 1400-luvulla painettuina kirjoina, tai ajanjakson alkavaksi Gutenbergistä ja sulkien pois kaiken vuoden 1500 jälkeisen painetun. Termin ja aikavälin alkupiste, ensimmäisten painettujen kirjojen ilmestymisajankohta, on edelleen tieteellisen debatin kohde, mutta pohjautuu kuitenkin selkeään historialliseen tapahtumaan; jakson päätepiste sen sijaan ei. Inkunaabeli-kauden takaraja on keinotekoisesti määritelty, eikä vuosi 1501 toimi näkyvällä tavalla vedenjakajana kirjojen tuotannossa tai ulkoasussa (lukuun ottamatta kursiivikirjasimia). Inkunaabeliajanjakson jälkeen 1500-luvun alussa painettuja kirjoja jotka jakavat inkunaabeleiden kanssa kaikki keskeiset piirteet kutsutaankin tutkimuksessa yleisesti post-inkunaabeleiksi.

Ensimmäiset inkunaabelit jäljittelivät mahdollisimman tarkasti aikansa käsikirjoitusten konventioita ja ulkoasua, eivätkä missään nimessä syrjäyttäneet käsikirjoituksia vielä pitkään aikaan, mutta kuitenkin toivat ilmaantumisellaan epäsuorasti useita muutoksia muassaan. Kirjapainotaito kehittyi renessanssiajan Euroopassa, joka kävi läpi suuria kulttuurisia ja yhteiskunnallisia muutoksia. Kirjapainotaito ei kuitenkaan ollut ajassa passiivinen kehityskulku – pikemminkin se kontribuoi renessanssiajan suuriin kulttuurisiin mullistuksiin ennennäkemättömällä tavalla ja osaltaan auttoi luomaan ”uuden ajan” ja tieteellisen vallankumouksen. Edelleen tänä päivänä inkunaabelit todistavat aikansa suurista virtauksista aatemaailmoissa, klassisten auktorien ”uudelleen löytämisestä”, tieteen kehityskuluista useilla aloilla, sekä tietenkin alati merkittävästä kirjallisesta maailmasta.

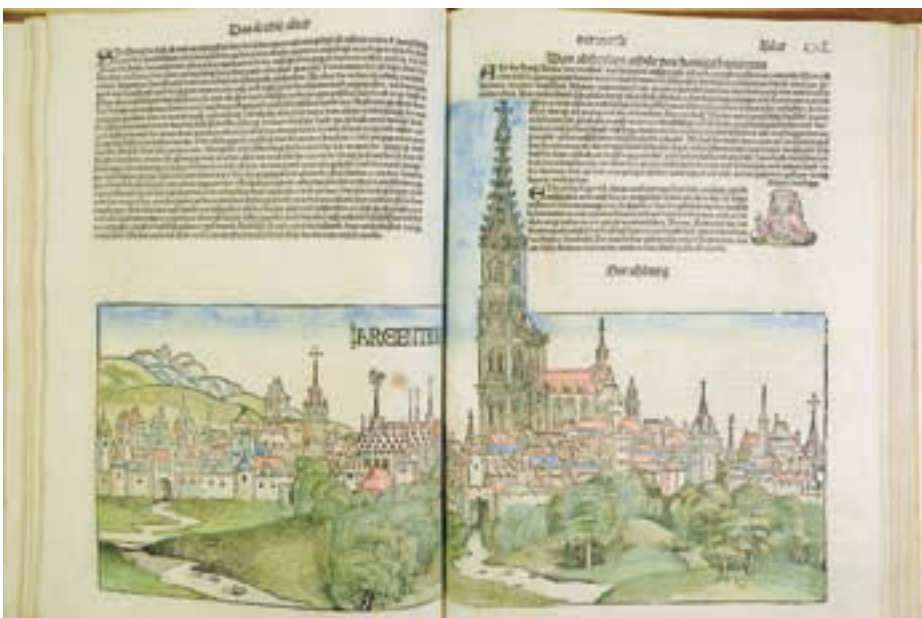
Renessanssikirjapainajat tuottivat kirjoja ennen kaikkea markkinoille, esineinä joilla oli rahallista arvoa: kirjoja massatuotettiin, myytäväksi mahdollisimman suurissa määrin. Tämän voidaan sanoa olleen merkittä-

vimpiä eroja kirjantuotannossa verrattuna käsikirjoitusten tuotantoon, jossa ei voitu saavuttaa samanlaisia tuotantolukuja, olkoonkin että käsikirjoituskulttuuri jatkoi olemassaoloaan monilla tuotannon osa-alueilla vielä hyvinkin pitkään, merkityksellisenä esimerkiksi heille, jotka halusivat kalliita uniikkikäsikirjoituksia tai näkivät kirjoitus-työn osana hengellistä ponnistelua.

Kuitenkin juuri tämä inkunaabelituotannon protokapitalistinen pohjavire toi mukanaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin useita, jopa odottamattomiakin seurauksia. Koska kirjoja tehtiin ennen kaikkea myyntiin, pyrittiin niistä tekemään sisällöllisesti mahdollisimman houkuttelevia suurelle yleisölle. Painetut puukaiveruskuvitukset ja -koristeet tulivat osaksi kirjoja jo hyvin varhain, mutta myös kriittinen tekstien editointi, jolla kirjapainajat pyrkivät vastaamaan kirjoja pääasiassa kuluttaneen oppineen eliitin vaatimukseen. 1400-luvun lopulla klassiset kirjailijat olivat nousseet uudelleen esiin, ja myyntikeinona kirjapainajat kilpailivat keskenään ennen kaikkea tekstiensä aitoudella sekä käänntönsä ja editoidensa laadulla. Tällä kehityskululla oli suuri merkitys siihen, miten tekstejä luettiin, editoitiin ja vertailtiin entistä kriittisemmin myös lukijoiden toimesta.

Inkunaabelit syntyivät osaltaan vastaamaan laajentuneen kirjallisen yhteisön, yliopistojen ja kirkon kasvaneeseen kirjojen tarpeeseen. Ensimmäisen vuosikymmenen keikelevemmän otteen jälkeen kirjapainotaito levisi vauhdilla koko Eurooppaan. Jo 1470-luvulla kirjapainoja löytyi suurimmista kaupan keskuksista aina Espanjasta Unkariin ja Englannista Italiaan. Kirjapainotaidon levitessä ympäri Eurooppaa myös tuotettujen editoiden määrä kasvoi lähes eksponentiaalisesti, mutta samaan aikaan kirjan rooli objektina muuttui, ja painetusta sanasta syntyi massamedia, joka läpäisi yhteiskunnan kaikki osa-alueet. Kirjapainotaito toi siis muassaan vallankumouksen saatavilla olevan tiedon määrässä mutta myös sen laadussa, ja tätä myöten syvällisemmin myös lukijakunnan tiedostavassa mielessä.

Kaiken kaikkiaan inkunaabelit tarjoavat historiantutkimukselle kiehtovan ja moni-

Kirjanpainajat liittivät jo varhain kirjoihinsa puukaiveruksina toteutettuja kuvituksia. Puukaiverros-tekniikka ja kuvien liittäminen tekstiin kehittyivät vuosien varrella huippuunsa, josta tunnetuin esimerkki on kuuluisa Hartmann Schedelin Nürnbergin kronikka, jonka painoi Anton Koberger vuonna 1493. Kronikka pitää sisällään satoja taidokkaita puukaiveruksia, jotka ovat taidokkaasti integroitu tekstin lomaan, ja painettu samalla kertaa.

puolisen tutkimusmateriaalin, eivätkä ainoastaan lähdemateriaalina renessanssiajan kirjallisuuteen. Kirjoissa tutkijalle tärkeää ei ole vain kirjan sisältämä teksti, vaan koko kirja objektina, todistusaineistona kirjan merkityksestä tekijälleen, tuottajalleen ja kulluttajalleen. Mitä painettiin, kenen toimesta ja missä, kuinka kirjapainon ja kirjojen kriittisen editoinnin prosessit muuttuivat, miten ja missä kirjoja myytiin ja kenelle – kaikki nämä kirjan aspektit antavat tutkijalle arvokasta tietoa kaupallisista ja kulttuurisista verkostoista ja vaikutuksista myöhäiskeskiajan ja renessanssin yhteiskunnassa. Kansalliskirjaston monipuoliset inkunaabelikokoelmat pitävät sisällään useita teoksia, jotka valaisevat kirjan monikasvoista roolia kulttuurin ja yhteiskunnan osana.

INKUNAABELIKOKOELMAN LUETTELOINTI JA TUTKIMUS –PROJEKTI JA KANSALLIS- KIRJASTON KOKOELMAT

Projektin aloitti huhtikuussa 2013 työryhmä, jossa toimivat FT, dosentti Tuomas Heikkilä, erikoiskokoelmien entinen kokoelmapäällikkö FM Sirkka Havu sekä erikoiskokoelmien nykyinen kokoelmapäällikkö, FT Mika Hakkarainen asiantuntijajäsenenä, sekä FM Lauri Leinonen täysipäiväisenä tutkijana ja luetteloijana. Projektin taustalla oli työryhmän aiemmin suorittama inkunaabelikokoelmien pienen osan luettelointi vuonna 2012. Rahoitus projektiin saatiin Koneen Säätiöltä.

Luetteloitoprojektin tuloksena kaikkiaan 418 inkunaabelia luetteloiitiin HELKA-tietokantaan. Erityisesti maininnan ansaitsevat A. E. Nordenskiöldin kokoelmaan kuuluvat inkunaabelit, joista suurta osaa ei ennen projektia ollut luetteloitu laisinkaan, tai tietueet jääneet osin jo 1900-luvun alussa tehtyjen otsikkotason tunnistetietojen varaan. Aiemmin luetteloimattomia ”vanhoja” inkunaabeleita kertyi lopulta kymmeniä, minkä lisäksi aiemmista tietueista sekä myös muista kokoelmista tunnistettiin muutamia ”uusia” inkunaabelinimikkeitä. Kaikkien inkunaabeleiden luetteloitiasu yhtenäistettiin, ja myös aiemmassa vaiheessa luetteloidut inkunaabelit

päivitettiin uuden luettelointimallin mukaisesti.

Kansalliskirjaston inkunaabelit ovat pääosin jaoteltu inkunaabelikokoelman erillisiin alakokoelmiin, mutta omiana osionaan ovat A. E. Nordenskiöldin kokoelmaan kuuluvat inkunaabelit. Suurin inkunaabelikokoelmista on Ink. K. -kokoelma käsittäen 150 kirjaa, jotka sisältävät 161 teosta. A. E. Nordenskiöldin kokoelmassa on 123 kirjaan sisältyvät 135 teosta. Ink. -kokoelma pitää sisällään 87 teosta 77 kirjassa, kun taas Ink. F -kokoelmaan sisältyy foliokokoisia teoksia, pääosin fragmentteja, 19 kpl. Näiden lisäksi yksittäisiä inkunaabeleita sijaitsee käsikirjoituskokoelmissa, rariteettikokoelmassa, Monrepos-kokoelmassa sekä kansalliskokoelmassa. Kokoelmista on kadonnut kaksi inkunaabelia, minkä lisäksi on huomioitava, että kokoelman teoksiin lukeutuu myös 21 post-inkunaabelia – joista useat tunnistettiin vasta projektin yhteydessä, ja tulevat jäämään kokoelmien osaksi.

Kansalliskirjaston inkunaabelit ovat päätyneet kirjastolle moninaisia teitä. Pieni ja arvokas osa inkunaabeleista on sijainnut Suomessa aina keskiajasta lähtien, mutta valtaosa kokoelmista koostuu suhteellisen tuoreista hankinnoista. Tämä provenienssin satunnaisuus tai moninaisuus on monella tapaa kokoelmille sekä siunaus että heikkous. Suomen keskiajan historian tutkimukselle olisi luonnollisesti hyödyksi laajempikin kokoelma varhaista Suomessa sijainnutta kirjallisuutta; toisaalta nykyisessä muodossaan kokoelmat sisältävät lähdemateriaalia moniin historian tutkimuksen osa-alueisiin.

Koska valtaosa Suomessa säilyneestä materiaalista on yksipuolisesti uskonnollista kirjallisuutta (messukirjoja, psalmtareita jne.), tarjoaisi pelkästään niistä koostuva kokoelma laajemman kirjahistorian tutkijalle huomattavan kapean ja yksipuolisen tutkimusmateriaalin. Myöhemmät hankinnat ovatkin tutkimuksen ja kokoelmien kattavuuden kannalta merkittäviä lisiä; monimuotoisista proveniensseista on kertynyt monimuotoista materiaalia, jota voi hyödyntää laajalla tutkimuskentällä. Esimerkiksi A.E. Nordenskiöldin kokoelma pitää sisällään merkittävän sarjan varhaisia painettuja editioita Ptolema-

Useat teoksista ovat ylellisesti koristeltuja. Suuressa osassa kirjoista on käsin maalatut alkukirjaimet, tässä lehtikullalla viimeistelynä.

ioksen *Cosmographiasta* ja muuta varhaista kartografista ja geografista kirjallisuutta. Voudintilien kansilehtinä säilyneiden fragmenttien kautta taas on mahdollista yhtäläillä tutkia varhaista suomalaista kirjahistoriaa kuin uuden ajan alun hallinnollista historiaakin. Kokoelman eri osat tarjoavat tutkijoille valaisevia lähteitä niin 1400-luvun runoudesta, tieteellisestä kuin uskonnollisesta kirjallisuudestakin – latinan lisäksi kreikaksi, saksaksi ja italiaksi – mutta ovat sovellettavissa myös muuten.

Kansalliskirjaston inkunaabelikokoelmat noudattavat kohtuullisen hyvin yleistä inkunaabelien tuotannon jakaumaa. Ajanjakson viimeisenä kymmenenä vuonna (1491–1500) painetut kirjat kattavat 43 prosenttia koko massasta, mikä heijastaa myös kansainvälisen yleisluettelon, *Incunabula Short Title Cataloguen* materiaali-jakaumaa. Inkunaabelikauden varhaisimmilta vuosilta kirjastolla on vain muutama, joskin hyvin arvokas

teos (5 kpl ennen 1471 painettuja), ja editioiden määrä nousee jokseenkin tasaisesti kohti vuosisadan vaihdetta. Maantieteellisesti kokoelmassa on selkeä keski- ja eteläeurooppalainen painopiste: 54 prosenttia kaikista kirjaston inkunaabeleista on painettu Italiassa, mikä on huomattavasti suurempi luku kuin ISTC:n editioiden yleisjakaumassa; pääosin asia on selitettävissä A.E. Nordenskiöldin kokoelman inkunaabeleilla, joista 86 prosenttia on painettu Italiassa – Norden-skiöld myös hankki suuren osan inkunaabeleistaan Italiasta, mistä todistavat kirjoissa olevat merkinnät. Saksassa ja Italiassa painetut kirjat muodostavat yhdessä yli 80 prosenttia inkunaabelikokoelmista, loppujen kirjojen tullessa Keski- ja Pohjois-Euroopasta: Ranskasta, Sveitsistä, Ruotsista, Belgiasta ja Alankomaista. Huomioitavaa on myös se, että varhaisessa vaiheessa Suomeen sijoitettavissa olevat inkunaabelit on painettu järjestään joko Pohjois-Saksassa tai Ruotsissa, mutta muutama myös Strassburgissa.

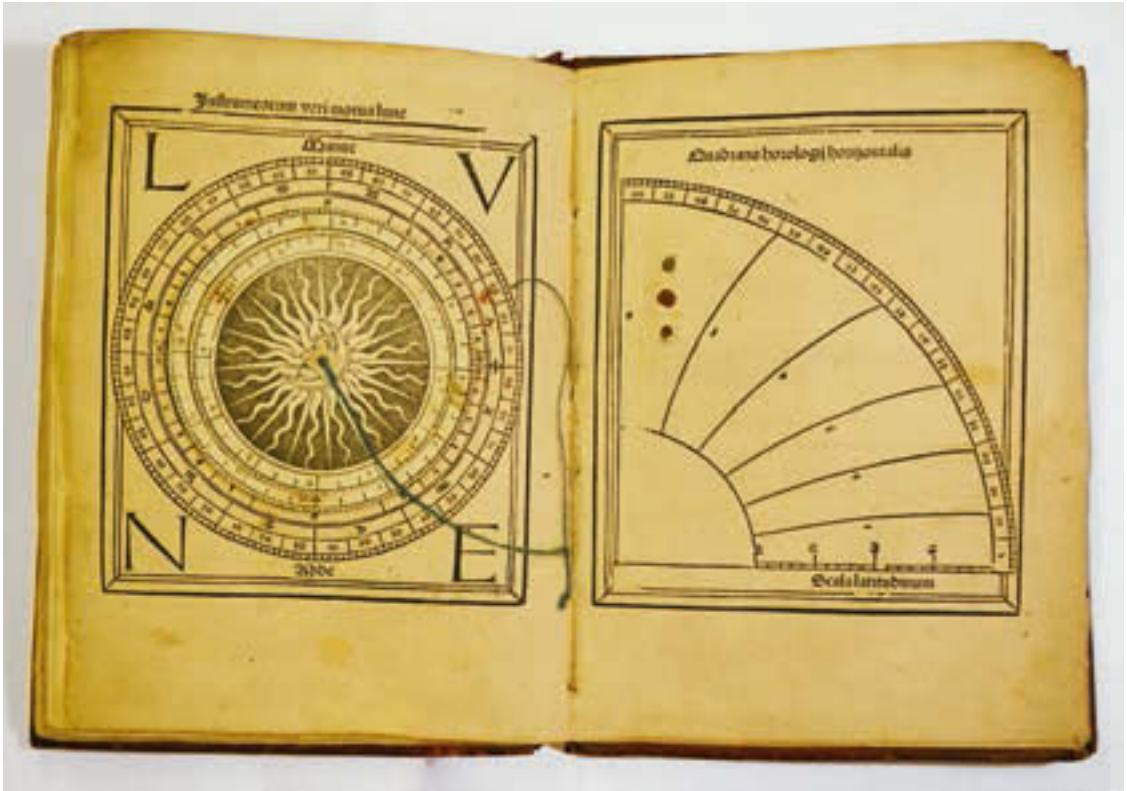
Kaiken kaikkiaan nykyisessä muodossaan inkunaabelikokoelmat tarjoavat tutkijoille monipuolisen ja monikäyttöisen materiaalin, joka pitää sisällään editioita seitsemästä maasta, 39:stä kaupungista ja 185:ltä kirjanpainajalta, aina varhaisimmista Gutenbergin ja Peter Schöfferrin painamista lehdistä vuosisadan vaihteen Aldo Manuzion editioihin, sekä mittavan määrän Anton Kobergerin editioita – sanalla sanoen kompaktin poikkileikkauksen inkunaabelintuotannosta sen keski-eurooppalaisissa keskuksissa. Kirjoista on löydettävissä kattava valikoima varhaisen kirjanpainotaidon eri aspekteista, painoprosesseista kirjansidontoihin, luksuuripainannasta pienpainatteisiin ja runsaasti kiehtovaa provenienssitietoa, jotka valaisevat oman aikansa lisäksi kirjojen myöhempääkin merkitystä ja käyttöä.

INKUNAABELITUTKIMUS JA PROJEKTIN TAVOITTEET

Inkunaabeleita on tutkittu laajasti ja järjestelmällisesti jo vuosisatojen ajan. Kattava, kaikki inkunaabelieditiot käsittävä yleisluettelo on ollut aina 1800-luvulta asti tavoite, joka on nykypäivänä käytännössä saavutettu

Lähikuva Gutenbergin maailmaa muuttaneesta keksinnöstä: irtonainen kirjasin on jättänyt painaumansa kirjan kuvitukseen.

Puukaiverrustekniikkaa käytettiin myös muuhun kuin puhtaasti kuvitukseen. Painettuja taulukoita ja kalentereja, diagrammeja ja jopa välineitä taivaankappaleiden liikkeiden mittaamiseen tuotettiin keskeisenä osana kirjojen tieteellistä sisältöä. Myös karttoja tuotettiin, sekä puukaiverruksina että metallikaiverruksina, ja niitä liitettiin inkunaabeleiden osaksi joko tekstin oheen, tai omina liitesivuinään, riippuen käytetystä painotekniikasta.

British Librarin ja Staatsbibliothek zu Berlinin verkkotietokantojen *Incunabula Short Title Catalogue* (ISTC) ja *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW) kautta. ISTC ja GW listavat yli 29 000 erillistä editiota (joihin lukeutuu myös useita post-inkunaabeleita), ja tarjoavat editiotason tietoa sekä referenssejä ja linkkejä vanhoihin yleisluetteloihin sekä suurien inkunaabelikokoelmien verkkotietokantoihin, kuten Oxfordin Bodleian Librarin Bod-Inc- sekä Bayerische Staatsbibliothekin BSB-Ink-tietokantoihin. Kun yleisen editiotason luettelointi on edennyt näin pitkälle, on luontevaa, että tutkimus on alkanut laajentua uusille osa-alueille.

Seuraava looginen askel on ollut laajentaa tietokantoja kattamaan editiotason tietojen lisäksi yksilötason tietoja kirjoista. Kiinnos-

tavimpia ja suurimpia kehityksiä on ollutkin nimenomaan fokuksen vaihtaminen kirjojen sisältämiin materiaalsiin tietoihin (*material evidence*) – tutkimusta alalla on käynnissä useissa maissa itsenäisesti eikä pelkästään inkunaabeleihin rajoittuen, keskeisimpänä Oxford University Librarin vetämä *Material Evidence in Incunabula* -tietokanta. Materiaalisilla tiedoilla tarkoitetaan yksilötason tietoja kirjasta, joita löytyy kustakin teoksesta runsaasti: kirjoissa on omistajamerkintöjä ja ex libriksiä; käsinkirjoitettuja huomioita, korjauksia teksteihin ja viittauksia muihin kirjoihin; kirjansidontoja monilta eri vuosisadoilta, joista varsinkin vanhimmat on usein tunnistettavissa kirjansitojan käyttämien koristekuvioiden perusteella; vesileimoja kirjan sivuilla sekä sidonnassa käytetyillä suojaleh-

dillä; kierrätettyjä käsinkirjoitettuja pergamentinlehtiä ja –fragmentteja sekä kirjanpainajien ylijäämämateriaalia, joita on usein käytetty sidonnan tukena; myöhempien kirjankeräilijöiden antikvaarisia merkintöjä; jne. Kaikki nämä osa-alueet antavat paljon tietoa kyseisen kirjan historiasta, alkuperästä ja käytöstä, ja laajan otannan kvantitatiivisella tutkimuksella voivat kertoa paljon kirjahistoriasta ja henkilöhistoriasta, kirjakaupan historiasta, kirjojen liikkuvuudesta ja kulttuurisista yhteyksistä – vain muutamana sovelluskeinon nimetäkseeni.

Verkkoon siirtyneet luettelot ja tietokannat tarjoavat tutkijalle ja luetteloijille täten aiempaa laajempia mahdollisuuksia tiedon yhdistämiseen yli rajojen, minkä takia verkkomateriaalin laajentaminen on ollut jatkuva trendi koko kirjastokentällä viime aikoina. Inkunaabelikokoelman luettelointi ja tutkimus –projekti otti lähtökohdakseen liittää Kansalliskirjaston inkunaabelikokoelmat mukaan tähän modernin tutkimuksen kenttään, ja lisätä kokoelmien käytettävyyttä osana kansainvälisesti saatavilla olevia sähköisiä resursseja. Projektin myötä kirjojen tiedot ovat lisätty paitsi HELKA-tietokantaan, myös tarkistettu ISTC:ssä ja GW:ssä sekä asteittain syötetty MEI:hin.

LUETTELOINTIKÄYTÄNTÖ

Projektin päämäärät olivat siis tukevasti pohjattu modernin kansainvälisen inkunaabelitutkimuksen vaatimuksiin. Kansainväliset kriteerit tieteelliselle ja kriittiselle luetteloinnille olivat ryhmällä hyvin selvillä, minkä lisäksi luettelointiin haluttiin sisällyttää laajalti yksilötason kuvailutietoja, jotka kaikki myös tuotaisiin avoimina HELKA-tietokantaan. Johtotähtenä oli kaiken kirjoista kerättävän tiedon avaaminen tutkijoiden ja laajemman yleisön käyttöön kirjaston käytetyimmän tietokannan kautta – sen sijaan, että osa tiedoista olisi esimerkiksi jätetty omiin tietokantoihinsa tai painettuun muotoon. Luetteloinnin suorittaminen verkkotietokantaan mahdollistaa myös tulevien tutkimustulosten ja tarkennusten suoran päivittämisen itse tietueisiin.

Projektin tavoitteiden laajuuden takia kir-

joista kerättävän tiedon määrä oli kohtuullisen suuri. Editio- ja yksilötasojen tietojen määrä saattoi nousta tekstinä useampaan sivuun käsiteltyä kirjaa kohden. Tiedon keuruun haasteellisuus oli tiedostettu jo ennen projektin alkua, mutta suuntalinjat haluttiin pitää mahdollisimman avoimina. Tavoitteena oli ottaa huomioon kaikki mahdolliset yksilötason- ja provenienssitiedot kirjoista editiotason tietojen lisäksi, sanalla sanoen tutkijoiden vaatimukset, kuitenkin pitäen samalla mielessä luettelointiformaatin rajoitukset.

Editiotason tiedot on yhtenäistetty kirja-kohtaisesti kansainvälisten standardien mukaisiksi, sekä editiotason huomioita liittyen variantteihin ja muiden kirjastojen ylöskirjaamiin poikkeamiin on lisätty. Tekijätiedot on annettu mahdollisimman täydellisinä, pitäen sisällään kirjoittajan, painajan, kustantajan sekä kommentaattorit ja kääntäjät. Myös kirjoihin sisältyvät muut tekstit on luettelointi nimikketasolla, ja nämä nimikkeet myös kohdennettu auktoireille. Nimikkeiden variantit ja yleisimmät muodot on annettu tarpeen mukaan. Kirjojen lehtien määrä on annettu editiotason tietona, kuten myös kollaatio, formaatti, tekstin tyyppi ja lehti- ja vihkomerkinnot. Tavoitteena ei kuitenkaan ollut luoda kopiota kaikesta kansainvälisissä luetteloissa saatavilla olevasta tiedosta; pikemminkin välttämättömät tiedot on annettu suoraan, ja lisätieto on haettavissa linkitettyjen tietueiden kautta. Esimerkiksi kirjasiintyyteistä on useita omia systemaattisia katalogejaan joita ei kirjoihin yhdistetty, sillä tieto on saatavilla yleisesti GW:n ja muiden linkitettyjen tietokantojen kautta, ja on myös edelleen alttiina muutoksille tutkimuksen edetessä.

Kirjojen provenienssitiedot on tutkittu ja annettu mahdollisimman täydellisinä, ottaen huomioon luettelointiformaatin ja koko kokoelman laajuuden tutkimuksen asettamat aikataulullisetkin rajoitteet, kuitenkin pyrkiä pakottamaan tulkintoja epävarmojen merkintöjen kohdalle. Provenienssimerkinnät on pyritty transkriboimaan asiaankuuluvassa osakentässä mahdollisimman täydellisesti, ja laajentamaan ja kohdistamaan tietoja milloin mahdollista. Myös ei-kirjalliset merkinnät, vaakunat, leimat ja exlibrikset

joita esiintyy sekä sidonnoissa että kirjojen koristeluissa ja sivuilla, on pyritty mahdollisuuksien mukaan selvittämään. Kaikki nämä tiedot on syötetty HELKA-tietokantaan. Suorien omistajamerkintöjen lisäksi myös voutintilien kansina käytetyt lehdet on luetteloitu mahdollisimman tarkasti, ja voutinmerkinnät annettu kullekin lehdelle erikseen täydellisenä. Myös muut kirjoihin kirjoitetut merkinnät, *glossat* ja muut lisäykset, on mahdollisuuksien mukaan luettu ja käyty läpi, ja kiinnostavimmat niistä kirjattu tietokantaan. Inkunaabelikokoelman *provenienssitiedoista* löytyy useita todella mielenkiintoisia ja tutkimuksellisesti hedelmällisiä kohteita – yhtenä esimerkkinä mainittakoon Aldo Manuzion painama Aristophaneen *Comoediae novem*, jonka myöhempi omistaja Bernhard Rosenblad on merkannut aikoinaan kuuluneen Philip Melanchtonille, mikä tieto löytyy myös 1800-luvun myyntiluetteloista.

Vesileimojen suhteen projektissa jouduttiin ottamaan varovaisempi kanta. Leimoja kirjattiin ja tunnistettiin projektin alkuvaiheessa kattavasti useista kirjoista, mutta koska vesileimatutkimus osoittautui liiallisen aikaa vieväksi laajassa mittakaavassa, ja olisi oikein toteutettuna vaatinut mahdollisesti erikoisvälineistöä, supistettiin vesileimojen kirjaaminen tapauskohtaisesti niihin teoksiin joissa leimat liittyivät lisättyihin sivuihin, ajoittamiseen tai *proveniensseihin*. Tarkastettuja vesileimoja on tunnistettu kansainvälisten luetteloiden (*Wasserzeichen-Informationssystem* (WZIS), Briquet, Piccard) kautta milloin mahdollista, mutta varsinkin tuoreempien vesileimojen kanssa ongelmaksi osoittautui myös kattavien luetteloiden puute.

Jokaisesta inkunaabelista on edelleen kirjattu ylös koristelua, kuvitusta ja väritystä koskevat tiedot. Kirjansidonnat on kuvailtu yleisellä tasolla, ja mahdollisuuksien mukaan kirjansitoja on tunnistettu sekä sidos ajoitettu. Sitojen identifioimisessa painopiste oli aika-laissidoksissa, joita kokoelmassa on useita. Pääasiallisena tunnistuskanavana käytettiin saksalaista *Einbanddatenbank* -tietokantaa, mutta myös muihin lähteisiin turvaututtiin mahdollisuuksien mukaan.

Luonnollisestikin kaikkien kirjojen kaikki

lehdet ja vihkorakenteet käytiin läpi, puutteen kirjattiin ylös yksilötasolla, ja irralliset fragmentit tunnistettiin lehdittäin. Myös sidonnoissa käytettyjä kirjanpainajien koevedoksia ja ylijäämämateriaaleja, sekä käsikirjoituslehtiä tunnistettiin ja ajoitettiin useita. Kirjat myös linkitettiin mahdollisuuksien mukaan verkosta löytyviin digitaalisiin faksimileihin, erityisesti käyttäen hyväksi Bayerische Staatsbibliothekin laajaa digitaalista kirjastoa. Kansalliskirjaston teoksista kirjattiin myös ylös fyysinen kunto ja konservointitarve, mikä toimi samalla kokoelman kunkartoituksena – tämä varmistaa kokoelman säilyvyyden myös tulevaisuudessa.

YHTEENVETO

Kansalliskirjaston inkunaabelikokoelmat on projektin kuluessa tarkastettu ja luetteloitu tieteellisiä kansainvälisiä kriteerejä noudattaen ja aiempaa tutkimustietoa ja tietokantoja laajasti hyödyntäen. Projektin kuluessa aiemat luetteloinnit ja itse kirjat on alistettu kriittiselle tarkastelulle, vanhoja tietueita sekä korjattu että laajennettu, mutta myös ensi kertaa luetteloitu suuri määrä tietueita. Luettelointikriteereihin on sisällytetty kirjoista kaikki tiedot, joita moderni kirjahistoria ja inkunaabelitutkimus pitävät keskeisinä.

Projektin tuloksena kaikki inkunaabeleita koskeva tieto löytyy suoraan verkkotietokannasta, helposti tutkijoiden löydettävissä, ja lisäksi yhdistettynä kansainvälisiin tietokantoihin. Projekti on ollut niin kattava kuin kokonaisen kokoelman käsittävä projekti vain voi toivoa olevansa, mutta on tästä huolimatta vasta ensimmäinen vakava katsaus mitä monipuolisimpaan inkunaabelikokoelmaan. Projektin tärkein tavoite on ollut luoda uusia mahdollisuuksia tutkimukselle sekä parantaa kokoelman käytettävyyttä ja näkyvyyttä, ja tästä eteenpäin tie onkin auki inkunaabeleille löytää uusia ja laajempia yleisöjä – jälleen kerran.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja työskentelee tietoasiantuntijana Kansalliskirjaston erikoiskokouksissa.

Vampyyrit tulevat

TEKSTI: BJÖRN FORSÉN

Viiden viime vuoden aikana maailma on ollut vampyyrihuuman vallassa. Vampyyrit ovat suosituimpia kuin koskaan, eivätkä vampyyriaiheiset televisiosarjat ja elokuvat kuten *True Blood* ja *Twilight* ole voineet jäädä keneltäkään populaarikulttuuria seuranneelta huomaamatta. Modernit vampyyrit eroavat kuitenkin merkittävästi Bram Stokerin aateellisesta naisten hurmaaajasta Draculasta ja vielä enemmän varhaisimmista vampyyreista, joita kuvailtiin madonsyömiksi ja turvonneiksi eläviksi kuolleiksi. Milloin tietoisuus vampyyreista levisi ensimmäisen kerran Euroopassa?

RANSKALAISEN KASVITIEILIJÄN MATKAKERTOMUKSET

Eräs varhaisimmista vampyyrikuvauksista löytyy Joseph Pitton de Tournefortin vuonna 1717 ilmestyneestä teoksesta *Relation d'un voyage du Levant*. De Tournefort oli tunnettu ranskalainen kasvitieteilijä, joka vuosina 1700–1702 matkusti Egeanmeren saarille, Konstantinopoliin ja Mustanmeren rannikolle. De Tournefort on myös erinomainen arkielämän kuvaaja, ja hänen teoksessaan on monta kiinnostavaa kuvausta paikallisista olosuhteista. Hän muun muassa kertoo vry-

kolakaksen eli vampyyrin aiheuttamasta ”joukkohysteriasta” Mykonoksen saarella.

Epäselvissä olosuhteissa kuollut mykonoslainen talonpoika alkoi hautaamisensa jälkeen ilmestyä öisin. Papit päättivät pitää ruumiille jumalanpalveluksen, jonka aikana kuolleen sydän poistettiin ja poltettiin. Toimenpiteellä ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta, vaan kuollut palasi yhä useammin ja vieraili seuraavina öinä kaikissa kylän taloissa lukuun ottamatta taloa, jossa de Tournefort asui. Vampyyri rikkoi huonekaluja ja ikkunoita, sammutti valoja, säikytteli ihmisiä ja tyhjensi kaikki löytämänsä pullot ja kannut. (”Erittäin janoinen kuollut mies”, kuten de Tournefort kuivasti huomautti.)

Mitä useammin elävä kuollut ilmestyi, sen hysteerisemmäksi saaren asukkaat muuttuivat, ja asukkaita alkoi jopa muuttaa pois Mykonokselta. Jäljelle jääneet turvautuivat kaikkiin mahdollisiin keinoihin pitääkseen ruumiin haudassa; rukouksiin ja kirkollisiin kulkueisiin, ja ruumis yritettiin jopa ankkuroida hautaan sen läpi survotuilla miekoilla. Mikään ei auttanut. Lopulta ruumis nostettiin haudasta ja kuljetettiin pienelle autiolle saarelle, jossa se poltettiin paholaisen karkottamiseksi.

De Tournefortin kuvauksesta käy selkeäs-

ti ilmi, että vain ortodoksisen kirkon jäsenten uskottiin voivan joutua paholaisen valtaan kuolemansa jälkeen. Tämä liittyi kirkon tulkintaan ekskommunikaatiosta eli syntiä tehneiden erottamisesta kristittyjen yhteydestä. Yhteydestä erotetut eivät saaneet rauhaa haudoissaan kuoleman jälkeen, sillä heidän sieluiltaan oli evätty pääsy paratiisiin. Tämän johdosta he joutuivat eräänlaiseen kuoleman ja elämän välitilaan eivätkä heidän ruumiinsakaan mädäntyneet. Kirkon odotettiin siksi avaavan haudat ja antavan kuolleille synninpäästön.

Idän ja lännen väliset yhteydet Euroopassa lisääntyivät voimakkaasti suuren Turkin sodan (1684–1699) aikana ja sen jälkeen. Sاداتuhannet sotilaat kaikkialta Euroopasta taistelivat sodassa Balkanilla ja Kreikassa. Rauhan solmimisen myötä alueita, joiden väestö kuului ortodoksisen kirkkokuntaan, liitettiin niin Habsburgien (Serbia ja Transylvania) kuin Venetsian (mm. Peloponnesos ja Dalmatia) omistukseen. Uudet yhteydet ortodoksisen kristinuskon kannattajiin johtivat siihen, että tieto vampyyreista levisi kulovalkean tavoin. Englanniksi sana ”vampyyri” esiintyi ensimmäisen kerran vuonna 1688 ja ranskaksi vuonna 1693.

Vaikka kuvauksia vampyyreista oli ilmaantunut jo aikaisemmin. Ensimmäinen maininta kreikkalaisessa maailmassa oli Leo Allatiuksen teoksessa *De quorundam Graecorum Opinacionibus* vuodelta 1645. Kuitenkin vasta de Tournefortin kaltaisten matkakirjojen kautta kertomukset vampyyreista levisivät katolisessa ja protestanttisessa Euroopassa 1700-luvun alussa. Matkakertomuksia käännettiin monille kielille ja niistä otettiin useita painoksia. Vampyyritietoisuuden leviämiseen vaikuttivat myös eräät suurta huomiota herättäneet tapaukset Serbiassa. Habsburgiviranomaiset asettivat virallisia komissioita tutkimaan tapauksia. Näiden komissioiden raportit julkaistiin ja käännettiin ja niitä lainattiin ahkerasti eurooppalaisessa lehdistössä.

Noitahysteriasta juuri vapautuvassa

1700-luvun alun Länsi- ja Keski-Euroopassa oli mitä ilmeisimmin suurta kiinnostusta vampyyreja kohtaan, joita noitien tapaan pidettiin paholaisen liittolaisina. 1600- ja 1700-lukujen vähemmän tunnetussa kirjallisuudessa ja arkistomateriaalissa voidaan olettaa löytyvän ennestään tuntemattomia ja tutkimattomia vampyyrikuvausksia. Esimerkkinä mainittakoon, että suureen Turkin sotaan vuosina 1683–1699 Venetsian lipun alla osallistuneiden ruotsalaisten ja suomalaisten palkkasotureiden vaiheita tutkivat dosentti Björn Forsén ja FL Mika Hakkarainen ovat törmänneet yksityiskohtaiseen julkaisemattomaan kuvaukseen Ateenassa vuonna 1687 riehuneesta naisvampyyristä. Vampyyrien varhainen historia on siis vielä tutkimatta.

Joseph Pitton de Tournefortin matkakertomukseen Relation d'un voyage du Levant voi tutustua Kansalliskirjaston erikoislukusaliassa. Sen voi tilata lukusaliin HELKA-tietokannan kautta.

Kirjoittaja on dosentti Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella.

Opiskelijoiden tutkimusmatka erikoiskokoelmiin:

Sotapropagandaa Coppet'n julistekokoelmassa

TEKSTI: HELMI SAUKKORIPI, MIA TEPPO JA UNTO VANHAMÄKI

Helsingin yliopiston Kulttuuriperinnön opintokokonaisuuden työelämäkurssin puitteissa saimme mahdollisuuden tutustua Kansalliskirjaston kokoelmiin tavallista kirjastokävijää syvemmin. Tutkimusmatkamme suuntautui erikoiskokoelmiin, jotka muodostuvat hajanaisesta joukosta harvinaisia teksti- ja kuvakokonaisuuksia: Venäjän vallan aikaisista Venäjän vähemmistökansallisuuksien vapaakappalekokoelmista vuosilta 1828–1917, yksityishenkilöiden lahjoittamista kokoelmista sekä kirjaston itse muodostamista kokoelmista. Kokoelmia on eri kielillä, eri maanosista, eri aikakausilta ja eri tieteenaloilta: kaunokirjallisuutta Euroopasta ja Aasiasta, lastenkirjallisuutta, alkuperäisiä kuvitettuja painoksia, tieteellisiä tekstejä muun muassa lääketieteestä ja humanistisilta aloilta, naisasialiikkeen tekstejä, vanhoja väitöskirjoja ja kirjeenvaihtoa, ja eri uskontoihin liittyviä tekstejä. Mielenkiintoinen erikoisuus on esimerkiksi Tiibetin-kokoelma, joka muodostuu pyhistä teksteistä, jotka on perinteen mukaisesti kiedottu kankaan sisään.

ENSIMMÄISESTÄ MAAILMAN-SODASTA 100 VUOTTA

Tekstien lisäksi Kansalliskirjaston kokoelmissa on paljon kuvallista materiaalia muun muassa karttojen, julisteiden, opetustaulujen ja nuottien muodossa. Laajassa julistekokoelmassa on esimerkiksi teatteri- ja elokuvaju-

listeita sekä matka- ja muita mainoksia, ja pienpainatekokoelmaan kerätään kaikki Suomessa painettu pienmateriaali pitsamainoksista lähtien. Oma mielenkiintomme kiinnittyi erikoiskokoelmiin kuuluvaan Maurice de Coppet'n (1868–1939) julistekokoelmaan. Ranskan Suomen-suurlähettiläänä toiminut Coppet testamenttasi kirjastonsa pääosan, noin 11 000 nidettä, Helsingin yliopistolle. Niteiden lisäksi Coppet'n kokoelmassa on runsaasti tutkimatonta visuaalista materiaalia ensimmäisen maailmansodan ajalta niin ympärysvaltojen kuin keskusvaltojenkin edustajilta: sota- ja propagandajulisteita on Iso-Britanniasta, Yhdysvalloista, Ranskasta, Italiasta ja Saksasta. Lisäksi kokoelmassa on propagandaan liittymättömiä säännöstely-, matkailu-, ruoka- ja terveysjulisteita. Coppet'n kokoelman julisteet olivat mielenkiintoisia aiheiltaan, visuaaliselta ilmeeltään ja myös sopivia tutkimuskohteita tuntemattomuudessaan. Lisäksi huomasimme, että ensimmäisen maailmansodan alkamisesta tulee tänä vuonna kuluneeksi 100 vuotta.

Ensimmäisessä maailmansodassa vuosina 1914–1918 taisteluja käytiin keskusvaltojen (Saksan keisarikunta, Itävalta-Unkari, Bulgaria ja Osmanien valtakunta) sekä ympärysvaltojen (etenkin Yhdistynyt kuningaskunta, Venäjän keisarikunta, Ranska ja Yhdysvallat) välillä. Vanhat poliittiset kaunat ja teollistuneen Euroopan vauhdikas kilpavarustelu

johtivat sotaan, joka käytiin valtavalla, mutta kömpelöllä sotakoneistolla. Vaikka sota keskittyi Eurooppaan, myös siirtomaat Aasiassa ja Afrikassa saivat kokea oman osansa tuhosta, ja ne esiintyvätkin myös Coppet'n kokoelman julisteissa. Esimerkiksi eräässä ranskalaisessa julisteessa sotajoukko etenee Afrikassa paikallinen sotilas johtajanaan. Ensimmäinen maailmansota tuli mittavan kalliiksi kaikille osapuolille; ihmisiä kuoli arviolta 21 miljoonaa, valtioita kaatui ja uusia, kuten Suomi ja Neuvostoliitto, syntyi. Sota päättyi, kun keskusvallat hävisi ja Versailles'n lyhyeksi jäänyt rauha solmittiin 1919. Viha saksalaisia kohtaan näkyy jo ympäröivä valtojen sodan aikaisissa julisteissa; Saksasta tehtiin syyllinen kauaskantoisin seurauksin.

Coppet'n julistekokoelmaa vaivaa monien muiden erikoiskokoelmien tavoin lajittelemattomuus. Kirjaston resurssit ja henkilökunnan osaaminen eivät riitä koko erikoiskokoelmien laajaan kielelliseen ja historialliseen hallitsemiseen, ja siksi aineistoja käydään läpi hiljalleen ja vuorotellen. Haluamme nyt omalta osaltamme nostaa tietoisuutta julistekokoelmasta, joka on historian tutkijalle tai taidehistorioitsijalle oikea aarre.

UPEAA GRAFIIKKAA JA VAHVAA ILMAISUA

Ranskalaiset julisteet ovat Coppet'n kokoelman sotajulisteista kenties visuaalisesti kauneimpia. Ne ovat ammattitaidolla toteutettuja ja pyrkivät koskettavilla aiheilla vetoamaan katsojan tunteisiin. Usein aiheina ovat puolustuskyvyttömät siviilit, äidit ja lapset, sekä haavoittuneet tai kuolleet ranskalaissohilait. Julisteet kehottavat taistelemaan niiden puolesta, jotka ovat jo kuolleet. Vastakohtana on saksalaissohilaiden esiintyminen kuvissa julmina riistäjinä. Usein julisteet ovat lyijy- tai hiilitöitä, joissa väritehosteina käytetään Ranskan sinistä ja punaista. Myös suoranainen Ranskan lippu esiintyy. Saksalaisia kuvatessa käytetään symboleina saksalaissohilaiden piikkikypärää, nahkasaappaita ja muuta uniformua. Onpa eräässä julisteessa saksalaissohilas kuvattu röyhkeästi sikanaikin.

Ranskalaisjulisteissa on selvästi nähtävistä

sä suuren vallankumouksen kuvakielen perintö. Julisteissa esiintyvät niin vapaustaisteilija, vapauden ja järjen personifikaatio, Marianne kuin sotajoukkoja johtava enkelihahmokin. Kuvattuna on tavallinen, puolustuskyvytön ja haavoittuvainen kansa, joka esitetään kaapuihin ja huiveihin puettuna raunioiden keskellä. Alkeellinen ulkomuoto on selvässä kontrastissa moderneihin asuihin puettuihin saksalaissohilaisiin, jotka aseineen ovat selkeässä valta-asemassa. Tunteisiin vedotaan kuolleilla lapsilla, imettävillä äideillä ja taistoon kannustavilla lauseilla. Tavoitteena on jälleen kansakunnan vapaus. Itse ranskalaisten lisäksi julisteissa esiintyvät heidän liittolaisensa: muun muassa portugalilaiset, romanialaiset, venäläiset, belgialaiset ja afrikkalaiset. ”Les hymnes alliés” -otsikoidussa sarjassa jokaiselle liittolaiselle on tehty oma julisteensa. Esimerkiksi Venäjän julisteessa on ”hymne Russie” sekä tsaari ratsuineen.

Yhdistyneen kuningaskunnan propaganda-julisteista suurin osa on Parlamentaarisen värväyskomitean (Parliamentary recruiting committee) julkaisemia värväysjulisteita ja esimerkiksi Parlamentin sotasäästö komitean (The parliament war savings committee) julkaisemia sotalainajulisteita. Joukossa on myös muutamia Yhdysvaltalaisia sekä gaelin kielelle käännettyjä julisteita. Osa on vain pienehköjä tiedotteita esimerkiksi värväytymisajankohdista, mutta joukossa on myös taidokkaasti piirrettyjä kuvallisia julisteita. Erityisesti räikeät kuvajulisteet herättävät historiasta ja taiteesta kiinnostuneen opiskelijan huomion – osin julkean, mutta ovelan suostuttelunsa, ja osin upean grafiikkansa vuoksi. Suurin osa julisteista kehottaa miehiä värväytymään armeijaan vedoten heidän omatuntoon, vahvuuteen, velvollisuuteen ja jopa pelkoihin, mutta joukosta löytyy myös erikoisuuksia. Esimerkiksi julisteessa nro 55 on ruskealle pohjalle painettu valkoinen teksti: “To the women of Britain. Some of your men folk are holding back on your account, Won't you prove your love for your Country by persuading them to go?” Värväysjuliste siis kehottaa naisia todistamaan rakautensa isänmaataan kohtaan ja käyttämään valtaansa – vai pitäisikö sanoa vieh-

tysvoimaansa – hyväksi aikana, jolloin naisten muut poliittiset vaikutusmahdollisuudet ovat käytännössä olemattomat. Sanomatta jää, että rakkaus miestä kohtaan on todennäköisesti parempi unohtaa ja rakkaus isänmaata kohtaan tulee nyt asettaa sen edelle. Sodan todellisuus muistetaan julisteissa, jotka pyytävät lahjoittamaan rahaa haavoittuneiden kuntouttamiseen. Niihin on kuvattu haavoittuneita ja väsyneitä sotilaita rintamalla synkkään maisemaan verhoutuneena. Myös iäkkäämpään, lastensa puolesta pelkäävään väestöön vedotaan esimerkiksi julisteella, jossa veteraani hyvästelee nuoren miehen sanoen: ”good bye my lad, i only wish i was young enough to go with you”. Juliste toteaa, että esimerkiksi vanhemman ei tule tuntee pelkoa poikansa hengen edestä, vaan ainoastaan pettymystä siitä, ettei pääse itse mukaan.

TUNNETTA, JÄRKEÄ JA NUMEROITA

Saksalaiset julisteet lähestyvät aiheitaan tunteen lisäksi myös järkeilyn ja tilastojen kautta. Ranskalaisten ja italialaisten julisteiden

kaltainen ekspressionismi on saanut usein väistyä suorapuheisemman realismin tieltä. Ranskalaisten julisteiden Marianne-aiheista poiketen saksalaisten julisteiden katsojaa samaistetaan jylhäpiirteiseen ja raamikkaaseen saksalaismieheen, joka esitetään maskuliinisesti univormussa valmiina puolustamaan maataan. Saksalaisjulisteen historialliset aiheet ovat useimmiten keskiaikaisia ja kuvakieli kansallisromanttista: seppä takoo pajassa anarkian käärmettä työntekoon kannustavassa julisteessa ja mies puolustaa sotilainamainoksessa vaimoaan ja pientä lastaan miekalla. Aikakauden saksalaisissa julisteissa käytetään usein muiden maiden julisteista poiketen goottilaisia kirjaintyypppejä, jotka luovat omanlaisensa historiallisen vaikutelman. ”Sind wir die Barbaren?” (”Mekö olemme barbaareja?”) kysyy yhden julisteen otsikko. Yläpuolella on Beethovenin rintakuva ja alapuolella taulukko, jossa saksan kansaa verrataan englantilaisiin ja ranskalaisiin muun muassa sosiaaliturvan, lukutaidottomuuden ja saatujen Nobelin palkintojen osalta. Vaaka kallistuu kerta toisensa jälkeen saksalaisten hyväksi. Tilaston mukaan esimerkiksi lukutaidottomia saksalaisia on vain

kaksi 10 000 henkeä kohtaan, kun Yhdistyneessä kuningaskunnassa vastaava lukumäärä on 100.

Propaganda ei vielä 1900-luvun alussa ollut negatiivissävytteinen sana, vaan Coppet'n kokoelman julisteitakin luettiin varmasti usein valtion virallisena totuutena, ilman kyseenalaistusta. Ihmisten valveutuneisuus ei ollut vielä langatonta ja globaalialia. Propagandan toinen puoli oli tehokas sotasensuuri, jolla estettiin epämieluisien uutisien leviäminen rintamalta kotiin. Etenkin, kun mainonta oli vielä lapsenkengissään ja radio ja puhelin vasta kehitteillä, julisteet saivat merkittävän roolin ensimmäisen maailmansodan ”tiedotusvälineenä”.

Coppet'n kokoelman julisteet valottavat ensimmäisen maailmansodan aikaisia asenteita kansakunnista. Propaganda ja eri maiden siihen käyttämät tehokeinot luovat tekijöistään ja kohteistaankin stereotyyppioita, joihin törmää vielä tänäkin päivänä.

Kirjoittajat ovat työelämäkurssin Kansalliskirjastossa suorittaneita kulttuuriperinnön opiskelijoita Helsingin yliopistossa.

COPPET'N PARISKUNTA – KIRJOJA, KULTTUURIA JA SUOMEN-YSTÄVYYTTÄ

Maurice de Coppet (1868–1930) toimi Suomen Ranskan-suurlähettiläänä vuosina 1923–1929. Monista muista suurlähettiläistä poiketen hän jalkautti lähettilästoimintansa ja matkaili runsaasti ympäri Suomea vaimonsa Yseultin (1886–1978) kanssa niin samoilemalla kuin lentokoneitsekkin. Coppetit muistetaan erityisesti innokkaina kulttuuriharrastajina ja bibliofiileinä. Pariskunnan Kruunuhaan ja myöhemmin Katajanokan asunnot olivat monenlaisien kulttuurientojen tapahtumapaikkana. Molemmat opettelivat suomea ja ruotsia käyden toisinaan kuuntelemassa yliopiston luentoja. Karttuneen kielitaitonsa myötä Maurice myös käänsi suomalaista kirjallisuutta, kuten Juhani Ahoa, ranskaksi. Coppetit kehittivät Mauricen Suomen-pestin aikana ainutlaatuisen suhteen tuolloin vielä nuoreen itsenäiseen maahan. Luonnon ihastelemisen lisäksi pariskunta kerkesi tustua maamme monenlaisiin elinkeinoihin poronhoidosta leipomiseen. Coppeteilla oli merkittävä rooli suomalais-ranskalaisen kulttuurivaihdon yhteyksien luomisessa. Maurice de Coppet'n kunto heikkeni loppuvuodesta 1929, ja hän menehtyi vain reilu vuosi suurlähettiläspestinsä päättymisen jälkeen jäätyään junan alle Nyonissa Sveitsissä. Leskeksi jäänyt Yseult de Coppet perusti sittemmin ranskalaisen kulttuurin edistämisen stipendiraaston.

Coppetit olivat innokkaita keräilijöitä. Kokoelmista tunnetuin on Kansalliskirjaston Coppet-arkiston kirjakokoelma, joka käsittää noin 11 000 nideä. Yseult de Coppet luovutti ne miehensä kuoleman jälkeen kahdessa erässä 1940- ja 1970-luvulla. Jälkimmäinen huomattavan myöhäinen luovutusajankohta selittynee Yseultin omalla jatkuneella keräilyinnostuksella. Lisäksi arkisto käsittää muun muassa noin 1500 valokuvaa Maurice de Coppetin aikaisemmilta lähettiläskomennuksilta, ensimmäisen maailmansodan Ranskan- ja Belgian-rintamilta ja Suomesta, josta on tallessa noin 500 valokuvaa. Näistä Suomen-kuvista monet ovat Yseult de Coppetin itse ottamia.

Tutkimusryhmä louhii tietoa tekstiaineistoista

Kuinka digitaalisia aineistoja voidaan hyödyntää yhä paremmin tutkimuslähteinä ja laajemmin koko yhteiskunnan hyödyksi? Helsingin yliopiston digitaalisten aineistojen tutkimuksen professori Timo Honkela ja Mikkelin ammattikorkeakoulun yliopettaja Jari Kortelainen selvittävät vastausta kysymykseen vajaan kymmenen hengen mikkeli-läisessä tutkimusryhmässä.

TEKSTI JA KUVA: **MARKUS MYKKÄNEN**

Tutkimusryhmä käyttää kehityksessä olevaa teknologiaa, jossa tietokone opetetaan tulkitsemaan kieltä matemaattisen tietojenkäsittelyn keinoin. Heidän mielestään digitaalisten aineistojen käyttö tarjoaa tulevaisuudessa paljon mahdollisuuksia auttaa ihmisten elämää ja organisaatioiden toimintaa.

”Alan tutkimus on toisaalta hyvin lähellä käytäntöä mutta silti luonteeltaan perustutkimusta jopa filosofisine kysymyksineen. Hyötyä siitä on sekä paikallisesti että valtakunnallisesti”, Honkela kuvaa.

IHMISTEN ÄÄNI KUULUVIIN

Merkittävässä roolissa ovat Kansalliskirjaston keräämät historialliset aineistot. Esimerkiksi lehtiaineistoista voidaan kerätä tietoa päätöksentekoa varten.

”Ihmisten ääni saadaan paremmin kuulumaan, kun

tietokone laitetaan lukemaan ja tulkitsemaan, millaisia asioita ja mielipiteitä ihmiset ovat ilmaisseet vuosikymmenten ja -satojen aikana”, Honkela kuvailee.

Käytettyjä menetelmiä hän kuvaa sanalla tietämys-tekniikka, jonka avulla käsiteltävästä asiasta saadaan parempi kokonaiskuva. Yksi sovellusalue on tuoda uusia työkaluja demokraattiseen vaikuttamiseen ja päätösten tekemiseen.

”Näkemyistä eri asioihin voidaan hakea sekä historiasta että laajasti nykyaikasta, kun käytettävä tieto on sähköisessä muodossa. Yksittäinen ihminen ei voi kahlata läpi tuhansia ja jopa miljoonia tekstejä”, Honkela sanoo.

Tutkimusryhmän menetelmillä teksteistä kerättyjä termejä ja käsitteitä voidaan analysoida ja sitä kautta löytää esimerkiksi asioiden välisiä suhteita, tulkintajeroja ja painopisteiden kehityskulkuja.

Srikrishna Raamadhurai, Timo Honkela, Jari Kortelainen ja Jukka Kervinen esittelivät tutkimuksen yhden osa-alueen ajatuskarttaa. Ryhmän jäsenistä kuvasta puuttuvat Markku Nenonen ja Anssi Jääskeläinen MAMK:sta sekä Kimmo Kettunen ja Tuula Pääkkönen Kansalliskirjastosta.

Tutkimusta voidaan kohdentaa myös pieniksi osatuotoksiksi, jolloin aineistoista voidaan ajaa tuloksia pienissäkin erissä.

”Menetelmän luonteesta johtuen analyysijä voidaan tehdä näin hyvinkin nopeasti. Menetelmien kannalta esimerkiksi Suomen koko lainsäädäntö on pieni aineisto. Toisaalta perustutkimus taustalla etenee hitaammin”, Honkela kertoo.

PAIKALLISESTI TÄRKEÄÄ TUTKIMUSTA

Tutkimusryhmä on rakentanut paikallisesti vahvan verkoston. Mukana on tutkijoita sekä yliopiston että ammattikorkeakoulun puolelta. Mikkelin Digitointi- ja konservointikeskus tarjoaa valtavan määrän aineistoa tutkijoille. Yhteistyötä on myös Otavan opiston ja Miketechin kanssa.

”Tällaiselle tutkimukselle on tyypillistä, että ideat linkittyvät ja verkostoja syntyy. Kaupallisen hyödyntä-

misen mahdollisuuksien ohella se lisää myös alueen henkistä pääomaa”, Mikkelin ammattikorkeakoulun yliopettaja Jari Kortelainen sanoo.

Kaupallisesti työn tuloksia lähdetään hyödyntämään Miketech Oy:n koordinoiman datajalostamokonseptin avulla. Se on suunnattu alueen oppilaitoksille ja yrityksille. Pyrkimys on siirtää osaamista opetuksen ja yhteistyön avulla eteenpäin ja näin synnyttää uutta yritystoimintaa.

Digiaineistojen pitkäjänteisellä kehittämisellä voi tulevaisuudessa olla sama ja suurempikin merkitys kuin peliteollisuudella kymmenen vuotta sitten. Tutkimuksen ja sen soveltamisen elinvoiman kannalta onkin tärkeää, että paikallisen verkoston rinnalla kulkee koko ajan myös vahva kansainvälinen yhteistyö.

Kirjoittaja on toimittaja sekä yhteisöviestinnän nuorempi tutkija Jyväskylän yliopistossa.

Kirjastonhoitaja
Harri Ahonen tutkii
kirjastoon saapuneita
300 pahvilaatikkoa.

Peter von Baghin ainutlaatuinen elokuvakirjalli- suuden yksityis- kokoelma Kansallis- kirjastolle

Professori Peter von Bagh luovutti ennen kuolemaansa yksityisen elokuva-kirjallisuuden kokoelmansa Kansallis-kirjastolle. Kyseessä on Pohjoismaiden laajin elokuvakirjallisuuden yksityiskokoelma, joka sisältää noin 8000 kirjaa ja elokuvalettiä.

Kokoelma koostuu etupäässä eng-lannin-, ranskan- ja italiansuomalaisesta kirjallisuudesta, joka käsittelee elokuva-tekijöitä ja ohjaajia, kirjoittamista ja näyttelemistä, lavastusta ja elokuvamusikkia sekä elokuvan historiaa. Lahjoitettu kokoelma on nähty mm. Aki Kaurismäen elokuvassa Calmari Union (1985).

Peter von Bagh ohjasi elämänsä aikana kymmeniä elokuvia ja hänen kirjallinen tuotantonsa kattaa lähes 40 tietokirjaa. von Baghin viimeisin elokuva oli nimeltään Sosialismi (2014). Hänen elokuvistaan on järjestetty useita kansainvälisiä esityksiä. Peter von Baghin muistelmat ilmestyvät tänä syksynä.

Kansalliskirjasto tarjoaa kokoelman tutkijoiden ja asiakkaiden käyttöön vuoden 2016 alussa, jolloin kir-

jaston korjaushankkeen on määrä valmistua. Kokoelma tulee samaan Kansalliskirjastossa oman huoneen, joka kantaa nimeä "Peter von Baghin kirjasto".

"Kirjasto on ihmisen paras ystävä. Monet kirjat odottavat vuoroaan. Selvä on vain se, että vuoro tulee." (Peter von Bagh, Kansalliskirjasto-lehden haastattelussa 2/2012).

Peter von Baghin haastattelu ja hänen kirjastonsa esittely Kansalliskirjasto-lehdessä (2/2012): <http://www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kk-lehti/22012.html>

Lisätietoja:

Ylikirjastonhoitaja
Kai Ekholm / Kansalliskirjasto
Harri Ahosen kirjoitus
<http://blogs.helsinki.fi/scriptaselecta/>

Maaseudun Tulevaisuus -lehti liitteineen on kokonaan, katkeamattomana ketjuna digitaalisessa, helposti käytettävässä muodossa sen täyttäneenä sata vuotta vuonna 2016.

Maaseudun Tulevaisuus -lehden digitointi aloittaa laajan yhteistyön

TEKSTI: **PIRJO KARPPINEN,**
KUVA: **TOMI VARTIAINEN/
PIRJO KARPPINEN**

Maaseudun Tulevaisuus -lehteä julkaiseva Viestilehdet Oy, MTK ry ja Kansalliskirjasto allekirjoittivat merkittävät, jopa urauurtavat koko Maaseudun Tulevaisuus -lehden aineiston digitointia, sanomalehtiaineistojen sähköistä siirtoa ja projektiyhteistyötä

koskevat sopimukset elokuussa 2014.

Yhteistyön tavoitteena on saattaa koko Maaseudun Tulevaisuus -lehden kulttuurihistoriallisesti merkittävä aineisto katkeamattomana ketjuna – aina lehden ensimmäisestä näytenuumerosta, vuoden 1916 lokakuusta tähän päivään ja tulevaan jatkuen – helposti saavutettavaan ja käytettävään, digitaaliseen muotoon.

Vanhat sanomalehdet liitteineen digitoidaan ja jälkikäsitellään Kansalliskirjaston mikrofilmeiltä METS-ALTO-PAS standardien mukaisesti. Kun Maaseudun Tulevaisuus -lehti siirtyy käyttämään uutta toimitusjärjestelmää, otetaan sanomalehtiaineistojen suora sähköinen siirto Kansalliskirjastoon käyttöön ja prosessi automatisoidaan.

”Maaseudun Tulevaisuus täyttää

100 vuotta vuonna 2016. Lehden digitointi on meille tärkeä projekti ja toivomme voivamme hyödyntää digitaalista arkistoa juhluvuoden tarjonnassamme”, sanoo Viestilehdet Oy:n toimitusjohtaja Heikki Laurinen.

”Lehdellä on pitkä, rikas ja monimuotoinen historia sekä paljon erilaisia näkökulmia suomalaisen yhteiskuntaan ja sen kehittymiseen. Arkistojen digitointi tarkoittaa historiallisen muistin taltiointia ja arvokkaan kulttuurihistoriamme siirtämistä tulevien polvien käyttöön helpokäyttöisessä muodossa”, jatkaa päätoimittaja Lauri Kontro.

Laurinen toteaa, että kaikkien kustantajien ei ole välttämättä järkevää digitoida itse vanhimpia aineistojaan. Samaan johtopäätökseen tuli myös OKT Outi Somervuori tutkimukses-

saan, jossa hän selvitti sanomalehti- ja mediatalojen näkemyksiä sanomalehtiaineistojen digitoinnista ja niiden käytöstä.

RAKENTAVA YHTEISTYÖ ON VOIMAA

”Pidimme tärkeänä sitä, että yksi toimija voisi keskitetysti ja laajemmin toimia kustannustoimialan yhteistyökumppanina tässä asiassa tuoden arkistot helpommin saataville. Uskomme yhteistyön olevan monissa asioissa voimaa näin pienessä maassa. Arkistojen avaamiseen liittyy kuitenkin lukuisia yksityiskohtia, jotka on ratkaistava eri osapuolten hyvällä yhteistyöllä. Kansalliskirjastolla on laaja ja pitkäaikainen kokemus näistä asioista, jolloin se on meille osaltaan luonnollinen yhteistyökumppani”, jatkaa Laurinen.

”EU:ssa hyväksytyt periaatelinjaukset arkistojen avaamisesta mahdollisimman laajasti paitsi tutkimuksen, myös suuren yleisön käyttöön on tärkeä tavoite. Sanomalehtiarkistot ovat avoinna nytkin, mutta niiden käyttö on hankalaa. Vasta digitointi tekee mahdolliseksi sen, että kaikki pääsevät jatkossa tutustumaan vanhoihin sanomalehtiin. Arkistot tulisi avata mahdollisimman laajasti yleisön ulottuville myös Suomessa. Kun Suomi täyttää 100 vuotta, olisi arkistojen laaja avaaminen digitaalisessa muodossa tärkeä asia, jolla on myös symbolista merkitystä”, toteaa päätoimittaja Lauri Kontro. ”Oma henkilökohtainen näkemykseni on, että lehdistien digitaalisten arkistojen saaminen laajaan käyttöön on lehdistön oma etu. Mitä nopeammin asia hoituu, sitä parempi”, toteaa hän lopuksi.

”Kansalliskirjasto on meille hyvin luonteva yhteistyökumppani vanhojen aineistojen digitoinnissa. Toivomme että Maaseudun Tulevaisuuden ja Kansalliskirjaston yhteistyö jatkuu. Päätimme osallistua myös Kansalliskirjaston suunnittelemaan Aviisi -pro-

jektin pilottiin. Sen kautta saataneen lisäajatuksia siitä, kuinka kiinnostavaksi digitoidut sisällöt koetaan eri tahoilla. Arvioimme jatkoa projektin kautta saatavien tulosten valossa yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa”, Laurinen toteaa. ”Kansalliskirjaston osaaminen ja resurssit ovat huipputasoa”, täydentää päätoimittaja Kontro.

AINEISTOJA HALUTAAN NYKYISTÄ LAAJEMPAAN KÄYTTÖÖN

Aineistot saadaan digitoinnin jälkeen ensin suunnitteilla olevan Aviisi-hankkeen kautta julkaisijan omaan sisäiseen käyttöön sekä Kansalliskirjaston ja vapaakappalekirjastojen käyttöön. Viestilehdet ja Kansalliskirjasto toimivat tiiviissä yhteistyössä Kopioston kanssa tekijänoikeusasioiden selvittämiseksi ja aineistojen saattamiseksi laajempaan käyttöön.

”Tänä päivänä kaikki sisällöt ovat lähtökohtaisesti valmiiksi sähköisessä muodossa, mikä voi avata monia täysin uusia mahdollisuuksia, joille olemme avoimia. Toistaiseksi kustantajien on kuitenkin ollut vaikea saada sähköisten kanavien ansaintamalleja toimimaan. Hyviä sisältöjä ei synny, mikäli se ei ole liiketaloudellisesti kannattavaa. Tämä on kaikille kustantajille iso haaste ja osaltaan vaikuttaa tuleviin ratkaisuihin. Tulevaisuus tulee olemaan varmasti haastava, mutta samalla erittäin mielenkiintoinen”, sanoo Heikki Laurinen.

Kansalliskirjasto tehtävänsä mukaisesti säilyttää arvokkaan kulttuuri-perintöaineiston. Se haluaa yhteistyössä sopien edistää sen laajempaan käyttöön saattamista, mm. tutkimuksen, koulutuksen ja opetuksen sekä kirjastosektoreiden käyttöön. ”Kyllä lehtiaineistojen laajempi käyttöön saattaminen on kaikkien suuri etu. En oikein löydä yhtään osapuolta, jonka etua palvelisi mittavan 1900-luvun lehtiaineiston pimennossa pitäminen. Uuden avoimen tiedonkulun

2000-luvun rinnalla on vaarana, että 1900-luku jää historiaan pimeään vuosisatana, ellei aineistoja voida saattaa käyttöön nykyistä laajemmin”, sanoo Pirjo Karppinen.

Somervuori, Outi, 2014. Kopiosto. Kustantajien näkemyksiä liittyen vanhojen sanomalehtien digitaaliseen käyttöön.

Yhteistyösopimuksen allekirjoittivat 12.8.2014 Viestilehdet Oy:n toimitusjohtaja Heikki Laurinen, Maaseudun Tulevaisuus -lehden päätoimittaja Lauri Kontro, MTK ry:n puheenjohtaja Juha Marttila ja talousjohtaja Heikki Laurinen, sekä Kansalliskirjastosta ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm ja digitointi- ja konservointikeskuksen johtaja Majlis Bremer-Laamanen. Yhteyshenkilönä toimii Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksesta projektikoordinaattori Pirjo Karppinen.

Tuntemattoman miehen muotokuva, daguerrotypia. Koko 11,5 × 9. Valokuvaaja: Josef Wenginger, Peintre de Portraits. Daguerrotypian kuvasi konservaattori Laura Sallas Suomen valokuvataiteen museosta 29.8.2014.

KANSALLISKIRJASTO MUKAAN EUROOPPALAISEEN DAGUERREOBASE-TIETOKANTAAN

Kansalliskirjasto on liittynyt Daguerreobase-EU-hankkeeseen, jonka tavoitteena on koota verkkoon noin

26 000 daguerrotypia-kuvan tietokanta. Tietokanta koostaa yhteen eurooppalaiset daguerrotypit, olivatpa ne museoiden, arkistojen, kirjastojen tai yksityishenkilöiden kokoelmissa. Se palvelee varhaisimman valokuvahistorian tutkijoita ja instituutioita, mutta myös kulttuuriperinnöstä kiinnostuneita yksityisiä kansalaisia. Tietokantaa ylläpitää European Daguerreotype Association (EDA), joka välittää siihen lähetetyn aineiston myös Europeana-palveluun (Euroopan digitaaliseen kirjastoon).

Suomen valokuvataiteen museo toimii maamme osalta koordinaattorina; tavoitteena on maaliskuuhun 2015 mennessä koota ja välittää Daguerreobase-tietokantaan kuvat ja kuvailut noin 300 Suomesta löytyvästä daguerrotypistä.

Daguerrotypia-kuvat ovat melko harvinaisia. Louis Daguerre julkisti keksinnön vuonna 1839, ja tällä tekniikalla kuvattiin Euroopassa ja Yhdysvalloissa vain 1800-luvun

puoleenväliin saakka. Suomen vanhimman tunnetusti säilyneen daguerrotypin kuvasi Henrik Cajander Turussa 1842. Daguerrotypiassa kuva muodostuu valoherkälle hopeapinnoitteiselle kiillotetulle kuparilevylle ja saadaan näkyviin elohopeahöyryillä. Kuvat ovat positiiveja, eikä prosessissa synny negatiivia, josta voisi ottaa vedoksia. Kuvaaminen vaati usean minuutin valotusajan.

Kansalliskirjaston alkupanos tietokantaan on kaksi kuvaa, jotka kirjastonhoitaja Reija Lång löysi Kansalliskokelman kuvakokoelman luettelon perusteella. Daguerrotypia-kuvia saattaa kokoelmissamme olla enemmänkin, mutta niiden löytäminen on erittäin vaikeaa; luetteloissa kun ei valokuvien valmistusmenetelmää yleensä ole mainittu. Molemmat kuvat ovat muotokuvia tunnistamattomista miehistä.

Sinimarja Ojonen
Kokoelmapäällikkö, Kansalliskirjasto

Kansalliskirjaston johtokunta kaudelle 1.4.2014 – 31.3.2018

Uusi johtokunta kokoontui ensimmäisen kerran Kansalliskirjastossa 1. lokakuuta 2014. Alhaalta oikealta julkaisujohtaja Ismo Silvo, YLE; vararehtori Anna Mauranen, HY, johtokunnan puheenjohtaja; projektinjohtaja Kristiina

Markkula, Suomen Kustannusyhdistys; ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm, Kansalliskirjasto; kirjastonjohtaja Ulla Nygren, TYK, johtokunnan varapuheenjohtaja; talossuhteeri Marja-liisa Lonardi, Kansalliskirjasto, henkilöstöjäsen; tietopalvelupäällikkö Sinikka Luokkanen, Hämeen ammattikorkeakoulu, kirjasto; johtaja Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto, asiantuntija; dekaani Kimmo Nuotio, HY, oikeustieteellinen tdk; johtaja Dor-

rit Gustafsson, Kansalliskirjasto, johtokunnan sihteeri; kirjastonjohtaja Cecilia af Forselles, SKS:n kirjasto; varadekaani Esko Ukkonen, HY, tietojenkäsittelytieteen laitos; toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäinen, Suomen tietokirjailijat ry.

Kuvasta puuttuvat varsinaisista jäsenistä Hannu Sulin, OKM, Tuula Haavisto, Helsingin kaupunginkirjasto ja Marie-Elena Vatjus, opiskelijajäsen, HY.

Kuvassa vasemmalta Ilpo Saunio, Christian Schwindt, Harry Orvoma, Kai Linnilä, Pekka Gronow ja Urho Kekkonen, joka tarkastelee saamiaan lahjalevyjä.

Historiallinen kohtaaminen

Nuoren Voiman Liiton Karhulan taidepäiviin 1969 sisältyi maamme ensimmäinen sarjakuvakilpailu sekä underground-musiikin katselmus. Olin liiton toiminnanjohtaja, Ilpo Saunio vastasi taidepäivien musiikkitarjonasta ja Pekka Gronow sarjakuvista.

Nuori Voima -lehti ilmestyi keväällä 1969 äänilevynä. Mini-lp:n ensi puolella esiintyi Suomen Talvisota 1939–40 -yhtye ja solisteina mm. Rauli Badding Somerjoki ja M. A. Numminen. Merkittävimpiä kappaleita olivat Kekkonen hiihtää, Kekkonen kalastaa, Talvisotarock, Tehtaan vahtimestarit sekä Vihreä valta. Levyn toisella puolella soittivat Meri ja Raisa Vennamo kappaleinaan Joutsenlampi sekä Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen...

Suomalainen ääniteteollisuus oli pulassa jo 60-luvulla. Levyt eivät käyneet kaupaksi. Tuotantokulujen vuoksi kuluttaja ei saanut musiikkia tarpeeksi halvalla. C-kasetti ei vielä silloin ollut merkittävä musiikkimedia, vaan äänitteet olivat vinyyliä.

Päätimme – Gronow, Saunio ja minä – pyytää presidentti Kekkoselta audienssia.

Kansalliskirjastossa säilytettävä levy-aarre kaivettiin esiin kuvausta varten.

Ojentaisimme levyuutuuden ja kysyisimme kuin presidentiltä käy rock'n roll. Gronow ehdotti, että ottaisimme delegaation äänilevyntuottajista Harry Orvomaan ja Christian Schwindtin. Kertoisimme presidentille alan ahdingosta ja toisaalta uuden musiikin valoisista näkymistä.

Presidentinlinnassa kaikui undergroundrokki vapunaattona 1969 klo 15:n maissa. Adjutantti oli etukäteen asentanut äänentoistolaitteet kuntoon. Presidentti oli ilmaisen tyytyväinen nimikkokappaleeseen, jota moni aikalainen piti pyhäinhäväistyksenä.

Kai Linnilä, Kansalliskirjaston kummi

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti:
kk-tiedotus@helsinki.fi

56. vuosikerta

Toimitus:

Päätoimittaja
Kirsi Aho
02941 22722
kk-lehti@helsinki.fi

Kuvatoimitus:

Tuula Korhonen

Toimitusneuvosto:

Harri Ahonen
Hanna Arpiainen
Dorrit Gustafsson, pj.
Katri Kananen
Suvi Kingsley
Katri Nissilä
Sinimarija Ojonen

Ulkoasu:

Jarkko Hyppönen

Paino:

Grano Oy, Helsinki

Osoitteenmuutokset:

rita.saari@helsinki.fi
02941 22720

Kansalliskirjasto-lehti
verkoissa:
www.kansalliskirjasto.fi/
yleistieto/kklehti.html
www.lehtiluukku.fi

Artikkelit luettavissa
myös Arto-tietokannasta
(Elektra sopimus)
<https://arto.linneanet.fi>

ISSN 1459-3467

HELSINGIN YLIOPISTO

A5 W1

Itella Posti Oy

Itella Green

